Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

# БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕТЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕТЭЙ ОРГАН

Майдай 1921 оной | № 75 (17798) | 1988 оной мартын 31, четверг | Сэн 3 мүн.

## БУРЯАДАЙ АССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДТЭ

Республикын Министрнүүдэй Соведэй Президиумэй заседани боложо, ажахын болон соёлой байгуулалтын хэдэ хэдэн асуудалнууд хаража үзэгдэнэн байна.

«Архидалга ба алкоголизмые зайсуулан усадхаха хэмжээнүүд тухай» КПСС-эй ЦК-гай тогтоолые дүүргэхэ талаар Хойто-Байгалай арадай депутадуудай городской болон районно Соведүүдэй гүйсэдкомуудай эмхидхэлэй хүдэлмэри тухай» асуудалые нэн түрүүн зүбшэн хэлсэбэ. Энэ асуудалаар тус гүйсэдкомуудай түрүүлэгшэнэр В. А. Бодров, Н. Б. Бужинаев тоосоо хэнэн байха юм.

Дээрэ дурсагдаһан шухала тогтоолые гүйсэд бэелүүлхын тула Хойто-Байгалай городской болон районно Соведүүдэй гүйсэдкомууд, хуули сахиха зургаанууд, промышленна болон барилгын предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд, ниитын эмхинүүд бүхы хэрэгтэй юумэ хээгүй гэжэ тэмдэглэгдээ. Илангаяа 575-дахи, 581-дахи, 607-дохи СМП-нүүдэй, «Нижнеангарскстроймонтаж» трестый УПТК-гай, «ЛенаБАМстрой» трестын ПМК-гай, түмэр замай Северобайкальскын отделениин коллективүүдтэ архидалгатай тэмсэл һуулаар ябуулгадана. Ниитын болон хүдэлмэриин газарнуудта архи ууха үшарнууд үзэгдэнэ. 1987 ондо 66 хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэд һоттуугаар машина жолоодожо ябаһаар баригдаа.

Ажалша коллективүүдтэ, Соведүүдэй гүйсэдкомуудта байгуулагдаһан олон комиссинууд саг үргэлжын хүдэлмэри эрхилнэгүй. Нижнеангарскын, Шэнэ Уоянай посселково Соведүүдэй газар дээрэ гурим журам эбдэхэ ябадал олон үзэгдэнэ. Архида ороһон хүнүүдые баалаатаар аргалха хэмжээнүүд абтанагүй.

Хүн зоной дунда ниитэ-политическэ ба хүмүүжүүлгын хүдэлмэри аша үрэтэйгөөр ябуулагданагүй. Соёлой таһагууд болон спортивна эмхинүүд залуушуулай амаралые һайнаар эмхидхэхэ, шэнэ ёһо заншалнуудые дэлгэрүүлхэ ябуулганнуудта эдэбхитэйгээр хабааданагүй.

Эдэ бүгэдэ хадаа городской болон районно Соведүүдэй гүйсэдкомуудай, депутадуудай, ниитын эмхинүүдэй, хуули ёһо сахидаг зургаануудай хангалтагүй хүдэлмэриһөө, мүн тэрэшэлэн суг хамта, нягта холбоотойгоор хүдэлжэ шадаагүй дээрэһээ үндэһэтэй байна гэжэ Министрнүүдэй Совет зааба.

Бии байгаа дутуу дунданууые заагаад, тэдэниие дары усадхаха хэмжээнүүдые абахыень Хойто-Байгалай районно болон Северобайкальскын городской Соведүүдэй гүйсэдкомуудые (Бужинаев Н. Б., Бодров В. А.) уялгалба.

Республикын колхоз болон совхозуудта хабарай тарилгын хүдэлмэри үнгэргэхэ талаар абтаха нэмэлтэ хэмжээнүүд тухай асуудалаар республикын Госагропромой түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. М. Пуховской, мелиорациин ба үһанай ажахын министр М. Ф. Балсунаев мэдээсэлнүүдые хэһэн байна.

Хабарай тарилгада бэлэдхэл түргэдхэхэ, агротехническэ хэмжээ ябуулганнуудые гүйсэд бэелүүлхэ, минеральна ба нютагай үтэгжүүлгэ таряалан, огород дээрэ гаргаха, үрэһэ хүрэнгээ дүүһан бэлдэхэ, машина болон техникээ һайн шанартайгаар заһабарилха, шиит нойто бариха, таряалангай газар үһалха болон бусад хойшолуулшагүй хүдэлмэри хэхээр хараалһан дэлгэрэнгы тогтоол энэ асуудалаар баталан абтаба.

«1987—1995 онуудта Байгал нуур шадарай байгаалиин баялигуудые аршалан хамгаалха ба гамтай зүбоор хэрэглэхэ тухай» КПСС-эй ЦК-гай болон СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй тогтоолые дүүргэлтын ябаса тухай» асуудал Министрнүүдэй Соведэй заседани дээрэ харагдаба. Республика доторнай хэрэглэгдэһэн үһа сэбэрлэхэ 97 тухеэрэлгэ мүнөө хүдэлжэ байбашье, тэрэнээ һайнаар дүүһан сэбэрлэжэ шаданагүй. Сэбэрлэлгын объектнүүдые барилгада һомологдоһон мүнгэн гүйсэд ашаглагданагүй, түсэбоор хараалагдаһан барилганууд саг соогоо ашаглалгада оруулагданагүй. Энэ хүдэлмэри Селенгинскын ЦКК-да, авиационно заводто, «Бурятэнерго» управленидэ, локомотив-вагон заһабарилгын заводто, «Бурятстройматериалы» нэгэдэлдэ, Хяагтын плавикова шпадай уурхайда ехэ удаанаар хэгдэнэ.

Энээнһээ гадна агаарые тунгалаг сэбэр байлгаха талаар мүртэй хэмжээнүүд абтанагүй. Олон тоото котельнэнүүд хүдэлһэн зандаа. Шулуун нүүрһэнэй орондо газ хэрэглэхэ хэмжээ ябуулганууд бэелүүлэгдэнэгүй.

Эдэ бүгэдые хараадаа абажа, республикын Министрнүүдэй Совет тус асуудалаар тодорхойшье, дэлгэрэнгышье тогтоол баталан абаһан байна. Тэрэнэй үндэһөөр Селенгинскын ЦКК-да илангаяа ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри хэгдэхэ ёһотой болоно. Тэрэшэлэн ЛВРЗ, ТЭЦ, Зэдын комбинат, Загарайн бройлерно фабрика болон бусад томо-томо промышленна предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ шанга эрилтэ табигдаһан, байгша оной түсэбүүдые гүйсэд дүүргэхыень уялгалһан байна.

«1986—1990 онуудта республика дотор харгын-транспортна гэнэ усалые усадхаха хэмжээ ябуулганнуудай комплексно түсэб тухай» Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй 1986 оной сентябриин 8-най тогтоолой хэр дүүргэгдэжэ байһан тухай» асуудалаар республикын МВД-гэй ГАИ-гай начальник Э. И. Скопинцев тоосоо хэжэ, тусхай тогтоол баталагдан абтаа.

Министрнүүдэй Соведэй Президиумэй заседани дээрэ экономическа болон социальна хүгжэлтын бусад асуудалнууд хаража үзэгдөө.

Заседаниие хүтэлбэрилһэн Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаев дэлгэрэнгы үгэ хэлээ.

## ДЕПУТАДАЙ ҮНДЭР НЭРЭ ЗЭРГЭ

Амарай түмэр замай түлхюур гэжэ нэрлэгдэһэн Хойто-Байгалайн тоннель маптагшадай 22-дохи отрядта Александр Ивановичь Ивановичь спесарь-хабсаргагшаар наймадахи жэлээ хүдэлжэ ябна. Хазань хотоһоо ерэһэн залуу хүдэлмэришэн коллективтэ Северомуйск посёлготоошье олоиой дунда хүндэтэй. Энэ залуу хүдэлмэришэн эндэхи поселково болохой. Энэ залуу хүдэлмэришэн эндэхи поселково Соведэй депутадаар хоёрдохёо һунгагдаад. худалдаа найдвартай талаар поссоведэй саг үргэлжын комиссиие хүтэлбэрилгатай. Богонихон хугасаа соо комиссиин бүридэлдэ олон депутадууд бамайхидай ажабайдалда шухала хэрэгтэй. Комиссиин гэшүүд хүдэлмэриеэ хангадаг ОРС-ын үбэлдөо худалдаха хартаабха ажалаа. Эндэ тухай асуудал зүбшэн хэлсээ. Кондитерска, колбасно цехнүүдэй саг болгоно. Ажалаа ошоо ашаглалгада тушааха хэрэгые хиннана. Тоннель малгуулгаа бэлдэгдэһэн эдеэ хоолой шанарые шалгаад, тогоо-гыншье һаа, ажаһаа эли тодо эрилтэ табяа. Юу хэлэхэб, абаһаар ажалаа, ажаһуудалда ашаа туһатай хэгдэнэ. Ажалаа, үйлэдбэриин асуудал бэшэшье һаа, ажал хэрэгтэ ажаһуудалда аша туһатай хэгдэнэ. Депутадуудай эрхилжэ байһаниинь элитэ ха ажаһуудалда аша туһатай хэгдэнэ. Депутадуудай эрхилжэ байһаниинь элитэ ха ажаһуудалда аша туһатай хэгдэнэ. Арадай депутадуудай Северомуйска поселково Совет РСФСР-эй Верховно Соведэй болон ВЦСПС-эй дамжуулгын Улаан Знамя ордоной Ленинскэй Октябриин ойн баярһаа. Аяншалгаа тогтоо эмхидхэгдэнэ. Агуулхэ

## КПСС-эй обкомой пленумые үгтуулан

**Байгша оной апрель һарын хоёрдохи хахадта партийн Буряадай обкомой эзлжээтэ пленум үнгэргэгдэхоор хараалагдана. Эндэ КПСС-эй XXVII съездын болон партийн ЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиидхэбэринүүдтэй зохилдуулан, республикын агропромышленна комплексын хүдэлмэриие һайжаруулха асуудал зүбшэн хэлсэгдэхэ байна. Тодорхойлбол, агропромой ажахы, предприятинуудта хүбилган шэнэдхэлгын хэр бэелүүлэгдэжэ байһан тухай, мүн абаһан ашаг олзоороо гаргашаяа харюулжа, оөһэдынгөө олоһон мүнгэ зооредэр оөһэдыгоо хангаха экономическа шэнэ гуримай нэбтэрүүлэгдэжэ байһан мүнөө үедэ агропромышленна нэгэдэлнүүдэй, Госагропромой хүтэлбэрилхы хүдэлмэриин түхэл шэнжэ, онол арганууд эндэ наринаар шэнжэлэгдэхээр хараалагдана.**

**Болохоёо байгаа КПСС-эй обкомой түс пленумые үгтуулан, манай газетын редакци эндэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалаар һанамжа дурадхалаа оруулжа бэшэһэн ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй, коммунистнуудай статья, корреспонденциүүдые толилжо захалхань.**

**Мүнөө Бэшүүрэй районой «Победа» колхозой түрүүлэгшэ В. В. Смолиной статья доро тунхаглагдаба.**

# ДУТАГДАЛНУУДАА ДАБТАХАГҮЙ

КПСС-эй ЦК-гай июниин (1986 он) Пленум дээрэ партийн ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев «1986—1990 онуудта СССР-эй Экономическа ба социальна хүгжэлтын табан жэлэй түсэбэй болон тэрэниие бэелүүлхэ талаар партийна организациннуудай зорилгонууд тухай» дэлгэрэнгы элидхэл хэхэдээ, «Хэрбээ бидэ агропромышленна үйлэдбэридэ горитой ехэ амжалтануудые туйлаха гэжэ һанаа хадаа гансал хуушанай харгы замаар дабшажа болохогүй. Имагтал арга нөөсэнүүдээ нэгэдүүлэн, шиидхэхы шэглэлнүүдээр булюу һайн байдал байгуулан, ажахы эрхилэгын шэнэ онол арганууд болон хүтэлбэрилгын бүридэлдэ бии байгаа һайн таланууд ыень шадамараар хэрэглэн, бидэ ашаг үрэтэйгөөр хүдэлжэ, үйлэдбэреэ түрэгөөр хүгжөөжэ, СССР-эй Эдеэ хоолой программаар табигдаһан зорилгонуудые амжалтатайгаар шиидхэжэ шадаха байна ха юмбиди» гэжэ тодорхойгоор тэмдэглээ һэн. Хэрбээ гаталһан замаа эрьен хаража, һайнаар шэнжэлээд үзөө һаа, ажахы, һалбари бүхэндэ хэрэглэгдээгүй арга боломжо бии гэбэл алдуугүй. Абаһан ашаг олзоороо гаргашаяа харюулжа, оөһэдынгөө олоһон мүнгэ зооредэр оөрыгөө хангаха эрилтын табигдаад байһан мүнөө үедэ ажахы бүхэнэй гансашье хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд бэшэ, мүн юрын хүн бүхэн өндөохоноор бодомжолдог болоо.

Бүри һаа Колхознигуудай бүхэсоюзна IV съезд дээрэ партийн ЦК-гай Генеральна секретарь нүхэр М. С. Горбачев дэлгэрэнгы үгэ хэлэхэдээ, һалбари бүхэнэй экономико хүгжөөн бэхижүүлхэ түрүү онол аргануудые үргэнөөр хэрэглэхэ тухай заагаа. Илангаяа элдэб шэглэлтэй кооперацинуудые байгуулхаһаа гадна, ажахын тоосооной, хамтын, бригадна, гэр бүлын, арендэ подрядай гуримуудые нэбтэрүүлһэнэй ашаар илангаяа хүдөө ажахын продуктнуудые богони болзорто өхэөр үйлэдбэрилжэ бэлэдхэхэ аргатай байһыемнай тодорхойлоо.

Экономическа шэнэ гуримай нэбтэрүүлэгдэхэһээ хойшо колхоз, совхозууд түсэбэлэгын болон хүдөө ажахын продуктнуудые хүдалдаха асуудалнуудые шиидхэхэдээ, бэеэ дааһан байдалтай, эдэбхи үүсхэлээ хүгжөөхэ дүүрэн аргатай болобо. Гэхэтэй хамта энэ хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй болон хүдөө ажахын бүхы хүдэлмэрилэгшэдэй харюусалга дэшэлнэ. Мүнөө хүн бүхэн үйлэдбэреэ ашаг-тайгаар эрхилжэ, продукци үйлэдбэрилгын гаргаша доошолуулжа, үйлэдбэриин ашаг үрэ, ашаг олзо эрид дэшэлүүлхэ гэхэ гү, али ажахыгаа үри шэридэ оруулангуй хүгжөөхын түлөө тэмсэл ябуулха байһанаа ойлгоно. Миний бодомжолоод үзэхэдэ, ажахынуудта нэн түрүүлэн механизаторнууд, ургаса ургуулагшадай хэр эргэ ажаллаһанһаа бүхы дүн сохэ дулдыдадаг байна. Ушарынь хадаа ажахыда ородог олзо доходой өхэнхи хубинь адууһа мал үсхэбэрилхэ һалбариһаа абтана гэшэ. Тиимэһээ һүрэг малаа һайн шэмэ шанартай тэжээлээр хүсэд хүрэхоор хангаад байгаа һаа, бидэ гүрэндэ һү, мяха, нооһо өхэөр худалдажа, бүри олзотохо байнабди. Манай мүнөөдэрэй зорилго гэхэдэ, ороохо таряанай, тэжээлэй ургамалнуудай, үбһэ ногооной ургаса эрид дэшэлүүлхын хажуугаар оорынь үнэ сэнгые хямдаруулха гэхэ гү, али газар таряалан эрхилхэ һалбариин ашаг үрые хараа байса дэшэлүүлхэ ёнотойбди.

Һүүлэй жэлнүүдтэ туйлагдаһан дүнгүүдые шэнжэлэн харахада, газар таряаланда эршэмтэй технологи хэрэглэжэ, ургасага гээлтэ хоролтодо оруулангуй хуряажа абаад, һайнаар хадагалжа, буйлуулан болбосоруулхадаа нилээд олзо оруулнабди. Нёдондо ажахымнай 3118 гектарта ороохо ургамалнуудые, тэрэ тоо-ло 1550 гектарта шэниисэ таряжа, гектарай 17,1 центнер таряа суглуулха түсэб харааладаа һэн, Тиин хабар-зүнай ган гасуурта зарим тарилгамнай доройтон һалажа, 2439 гектарай ургаса хуряагдаа юм. Үлдэгшэнь тэжээл болгогдохоор сабшагдажа абтаа бэлэй. Ган гасуурай хохидолдо оробошье, бүхыдөө 56,4 мянган центнер таряа гэхэ гү, али түсэбоор харааладаһанһаа 17 процент өхэ ургаса суглуулжа, хуряагдаһан полиин гектар бүриһөө 23,2 центнер ороохон сохигдоо.

Үнэрһэн жэл нэгэдэхи бригадын механизаторнууд 500 гектарта шэниисэ эршэмтэй технологёор таряа юм. Эндэһээ гектарай 30 центнер ургаса абтаа. Гурбадахи бригадын гэшүүд нуурай дэргэдэхи 70 гектар полидо обёос тарихадаа гектарай 25 центнер ороохо суглуулаа.

Ажахын бүхы бригадануудай туйлаһан дүнгүүдые эргэсүүлхэдэ адли бэшэ байха юм. Жэшээлбэл, нэгэдэхи бригадын гектарай 21 центнер таряа хуряаһан һаа, хоёрдохи бригада 18,8 центнер, гурбадахи бригадань гектарай 25,7 центнер таряа сохёо. Хэрбээ колхозоймнай механизаторнуудай гурбадахи бригадынхидал адли ургаса абаһан һаа, бидэ үшөө 6,3 мянган центнер ороохо нэмэжэ суглуулха һэмди.

Һүүлэй 2—3 жэлэй туршада ажахыдамнай тэжээлэй ургамалнуудые тарилгада онсо анхарал хандуулагдадаг болоо. Хэрбээ 12—13 жэлэй саада тээ колхоз элдүүрилэгдэдэг бүхы газарайнгаа 77 процентдэ ороохото ургамалнуудые таридаг байһан һаа, мүнөө 46 процент хүрэтэрөө хороогдожо, тэжээлэй ургамалнуудай тарилга 19 процентһээ 50 процент хүрэтэрөө үргэдхэгдөө. Түсхайлбал, нёдондо ажахыдамнай 9,2 мянган тонно силос, 3,1 мянган тонно сенаж дарагдажа абтаа һэн.

Нёдондо хартаабхашоднай 180 гектарта нэмжыһэн плантациһаа бүхыдөө 2367 тонно гэхэ гү, али гектарай 131 центнер ургаса малтажа абаа. Энэмнай муу бэшэ дун гээшэ. Зүгөөр хартаабхын ургаса үшөошье дэшэлүүлхэ арга боломжо манда бии. Жэшээлбэл, нэгэдэхи бригадын хартаабхашад 40 гектарай сэбэр һаар дээрэ хартаабха һуулгажа, гектарай 200 центнер ургаса абаа.

1987 ондо бидэ гүрэндэ 12 мянган центнер таряа, 7 мянган центнер хартаабха түсэбөө үлүүлээбди. Ороохото ургамалнуудай ургасын центнер бүхэнэй өөрынь үнэ сэн 8 түхэриг 7 мүнгэтэ болоо гэхэ гү, али түсэбоор харааладаһанһаа нилээд доошолуулагдаа. Тиихэдэ хартаабхамнай центнерынь 7 түхэриг 35 мүнгэндэ хүргэгдөө. Нёдондо ороохо таряанай ургаса худалдажа, 232 мянган түхэриг олзо оруулаабди гэхэ гү, али ашаг олзоньь 72 процент болоһон байна. Харин хартаабхаһаа 181 мянган түхэриг кассада оруулагдажа, 80 мянган түхэригэй сэбэр олзо абтаа. Хартаабха үйлэдбэрилэгшэдэй ашаг олзо 80 процент болоһон байна.

Экономическа шэнэ гуримай ёһоор бидэ түсэбөө гадуур хуряагдаһан хартаабха, овощой 30 процентыень дэлгүүр дээрэ худалдаха эрхэтэйбди. Үнэрһэн жэлдэ энэ талаар түрүүшын алхам хэгдээ һэн. Август һарын эхинһээ хартаабхаяа бага эзрэ малтажа, Улаан-Удын болон Хяагта хотын дэлгүүртэ абаашажа, килограммыень 30—40 мүнгөөр худалдаабди. Бүхыдөө 321 центнер эртын хартаабха худалдагдажа, 12,7 мянган түхэриг кассадаа оруулһан байнабди. Эртын хартаабха тарижа худалдахада олзотой гү? Яһала олзотой. Август һарада центнер хартаабхаяа 39,5 түхэриг-өөр худалдаа һаа, сентябрь соо ородоол 10—13 түхэриг-өөр наймаалха болоноби. Эртын хартаабхаһаа өхэ олзо ороохо байһыень түрүүшын туршалгаһаа элирүүлһэн бидэ июль, август һарада малтагдаха хартаабхаяа һайн үрэжэлтэй гэхэ гү, али сэбэр һаар дээрэ тариха гэлсэбди.

Овощ ургуулагшаднай һайн дүн туйланагүй. Энээнһээ уламжалан гүрэндэ овощ худалдаха түсэб дүүргэгдэнэгүй. Һүүлэй жэлнүүдтэ гэр бүлөөрөө ерэһэн В. В. Сон түсхай звено байгуулаад, нэгэ гектарта үгэрсэ, гурбан гектарта арбуз таряа юм. Тиин нёдондо бүхыдөө 186 центнер үгэрсэ, 442 центнер арбуз хуряажа, 62,7 мянган түхэригэй олзо оруулаа гэхэ гү, али хүн бүхэнэй 15,5 мянган түхэригэй продукци үйлэдбэрилжэ худалдаа. Тиихэдэнь колхозоймнай найман хүнөөс бүридэһэн огородшодой звено бүхыдөө 15 мянган түхэригэй овощ ургуулжа хуряагаа. Мүнөө жэлнээ овощ ургуулагшадай ажалда онсо анхарал хандуулжа, ажалайнь бүтээсые эрид дэшэлүүлхээр хэмжээнүүдые абахабди.

Үбһэнэй шанар бирагүй. Зарим бригадануд үбһэнэй шанарта анхарнагүй. Энэ дутагдал дары усадхагдаха болоно.

Нёдондо силос, сенаж дараха худэлмэри урагшатай ябуулагдаа. Тэжээл бэлэдхэгшэд траншейнуудээ түргэн болзорто дүүргэжэ хушахые орододог байгаа. Мүнөө малшаднай силос, сенажай шанараар урмашанги, һү, мяха өхэөр үйлэдбэрилнэ. Бидэ ороохото ургамалнуудаар сенаж дарежа дүршөөбди. Энэ түжээл алишье талаһаа ашаг-тай. Тодорхойлбол, нимэ тэжээл ехээр даража, хонидтоо үгэдэг болоһомнай ехэ ноохон абтадаг болоо. Мүн үнеэдэй һү шэмэшье дэшэлэх. Саашадаа сенаж болгохоор ороохото ургамалнуудай холисо ехээр тариха зорилго табинхайбди.

Олон жэлэй ногооной үрэһэ суглуулхада олзотой. Жэшээлбэл, доннигой үрэһэнэй центнерынь 440 түхэриг, хусы үбһэнэй 850 түхэриг сэнтэй юм. Хэрбээ ногооной үрэһэ ехээр суглуулжа худалдаа һаа, ажахымнай ёһоорхон олзотохо бэлэй. Зүгөөр эндэ усадхагдамаар дутагдал бии. Нэн түрүүлэн үрэһэсэ өөһэдөо сэбэрлээд ГОСТ-ын эрилтэдэ хүргоогүй һаа, биратай олзо абтахагүй.

Механизаторнуудай, ургаса ургуулагшадай гол зорилго юуб гэбэл, баалигайнгаа эхин — газарай үрэжэлые һайжаруулха худэлмэрээ харааһаа алдангуй ябуулха болоно.

Би эндэ гол түлэб газар таряалан эрхилхэ һалбариин хүгжэлтэ тухай тогтожо өөрэбэб. Үнэндөө бидэ газарай ашаг шэмые дэшэлүүлжэ шадаа һаа, бусад һалбариинуудаа айлтагүй һэргээн хүгжөөхэ аргатайбди. Тэд мүнөө газарай ашаг шэмэ дэшэлүүлгэдэ ямар дутагдал ушарнаб? Тоолон хэлэбэл, олон байха. Нэгэдэхээр, һүүлэй жэлнүүдтэ минеральна үтэгжүүлгэ багаар үгтэдэг болоо. Эршэмтэй технологи нэбтэрүүлхэһээ хойшо зарим поли, сабшаланда граммшье үтэгжүүлгэ оруулагданагүй. Саашань машина, техникэ зоһабарилха, запас частьнуудаар хангаха асуудал урдынхаараа шиидхэгдэгүй байһаар. Зоһабарилгын предприятинуудта эльгээгдэнэн трактор, автомашинануд муу шанартайгаар зоһабарилагдахаһаа гадна, үнэ сэнгынь туйлай ехэ байха юм. Заримдаа иимэ ехэ мүнгээ хиидэ алданхаар эбдэрһэн трактор, машинаяа зоһабариланшьегүй орхёо, һаа, гарза багатай гээшэ ха гэжэ һанахаш. Тиихэдэ запас частьнуд дутамаг зандаа. Манай РАПО-гой, республикын Госагропромой инженернэ альбаной хүдэлмэрилэгшэд энэ талаар зохихо ямар хэмжээнүүдые абадаг хаб, гайхалтай. Урдандаа МТС-үүдэй байхада машина, техникэ зогсолтогүй хүдэлгэгдэдэг байһан гэлсэдэг. Харин мүнөө РТП-гэй гү, али Госагропромой инженернэ хүдэлмэрилэгшэд зоһабарилгада, мүн шанартань балайшье һанаагаа зобоногүй ха. Ушарынь хадаа эдэнэрэймнай салин түлбэри газарһаа абтаһан ургасын хэмжээнтэй сэхэ холбоогүй ха юм. **Хэрбээ инженернэ альбаной хүдэлмэрилэгшэдэй салин түлбэриие ургасатай сэхэ холбоо һаа, нэгэл ондоохон байха бэлэй.**

Ургуулһан ургасаяа гээлтэ хоролтогүй хуряахын түлөө хэды ородолго гаргагданаб. Намартаа энэ талаар бэрхэтэй байдал ушардаг. Жэшээлбэл, үнэрһэн намар олон ажахын, тэрэ тоодо манайшье туршаа-һан хартаабха саг соогоо бэлэдхэлэй пунктда абаашагданагүй, түрүүшын хюрууда сохюулжа хүлдэшөө. Эндэ хэн зэмэтэйб? Зэмэтэйшүүлые олохонь мүнөө бэрхэтэй. Хартаабха худалдажа абадаг бэлэдхэлэй организациннуудта хандахада, Улаан-Үдэдэ байгуулагдаһан республиканска штабай хүтэлбэрилэгшэд автомашинаар ханганагүй гэхэл даа. Тоэд энэ штабай бүридэлдэ Госагропромой түлөөлэгшэд заабол ороосонхой байха. Эдэ бүхы дутагдалнуудые мүнөө хурга даран тоолоходоо ямар тобшолол хэхэ хүсэлэнтэйбиб гэхэдэ, нэгэдэхеэр, **ургаса хуряалгада гансашье ажахынууд бэшэ, мүн жэл бүхэндэ байгуулагдадаг заншалта штабай гэшүүд һайнаар бэлдэнхэй, бэеэ зэһэнхэй байдаг болоһой.** Илангаяа экономическа шэнэ гуримаар ажаллажа захалһан колхозо, совхозууд ургуулжа, хуряажа тушааһан ургасаяа хойшодоо хюрууда сохюулжа, хороохо дурагүйл байхабди.

Байгша ондо манай колхоз гүрэндэ 12 мянган центнер таряа, 7 мянган центнер хартаабха, 3350 центнер овощ, 3800 центнер мяха, 8300 центнер һү, 142 центнер нооһо (сэбэр утаһанай гарасын хэмжээгээр) худалдаха түсэбтэй. Энэмнай өөрынь үнэ сэнгынь туйлай ехэ байна. Тиин Бүхэсоюзна партийна XIX конференциин хүндэлэлдэ зорюулагдаһан мүрысөөндэ ороосонхон ажахымнай коллектив мяха, һү гүрэндэ худалдаха нэгэдэхи кварталайнгаа түсэбые уридшалан дүүргээд, туйлаһанаа улам батадхахаар бүхы хүсэеэ элсүүлнэ.

**В. СМОЛИН.**
**Бэшүүрэй районой «Победа» колхозой правленийн түрүүлэгшэ.**

*Партийна амсадайдал: тодхо мэдээ.*

## КОНФЕРЕНЦИ БОЛОБО

Улаан-Удын авиапредприятида үзэл сурталай хүдэлмэриин эдэбхитэдэй методическа конференци үнэргэгдэбэ. Үзэл сурталай хүдэлмэриие хубилган шэнэдхэлгын, КПСС-эй ЦК-гай февралиин (1988 он) Пленумэй шиидхэбэринүүдэй ёһоор, үзэл сурталай хүдэлмэриие эмхидхэлгын асуудалнуудаар ВСТИ-гэй философиин кафедрын доцент, философиин эрдэмэй кандидат Б. Ш. Шатонов, политическэ талаар авиапредприятиин командирай орлогшо, пропагандист В. М. Сухоруков гэгшэд элидхэлнүүдые хэ.

Авиапредприятиин коллектив ажахы эрхилэгын шэнэ эрхэ байдалда хүдэлжэ эхилхээр хэр бэлэн бэ, энэ хэрэгые партийна талаар хүтэлбэрилхэ, мүн үзэл сурталей талаар гүйсэд хангаха тушаа хөөрэлдөөн болоо. Эдэ асуудалнуудаар авиатехническэ бааэын начальник, пропагандист Л. А. Хороших, лётчигуудай подразделениин командир П. Ф. Грунин һанамжануудаа хубаалдаа.

Политическэ болон экономическа һуралсал хубилган шэнэдхэлгын асуудалнуудаар ханамжатай хөөрэлдөөн болоо. Комсомодой һуралсалай пропагандист Д. А. Демин, экономическа һуралсалай талаар советдэй түрүүлэгшын орлогшо Л. Г. Калиновский, политическэ талаар вертолётнс подразделениин командирай орлогшо, пропагандист В. Н. Кошурников үгэ хэлэһэн байна.

Арбан хоёрдохи табан жэлэй 3-дахи жэлэй түсэбтэ даабаринуудые болзорһоонь урид дүүргэхэ талаар үзэл сурталай хүдэлмэриин эдэбхитэдэй зорилгонууд тухай авиапредприятиин командир А. П. Абашеев хөөрөө.

Конференциин хүдэлмэридэ КПСС-эй Советскэ райкомой пропаганда болон агитациин таһагые даагшын орлогшо В. Н. Князькина хабаадалсаа.

**А. КОРОВИНА,**
**Улаан-Удын авиапредприятиин партбюрогийн секретарь.**

## СЕКРЕТАРЬНАРАЙ ҺУРАЛСАЛ

Һаяхан КПСС-эй Яруунын райком партийна эхин, цеховэ организациннуудай секретарьнарай, политическэ болон экономическа һуралсалай пропагандистнуудай семинар үнэргэбэ.

КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь Д. Ч. Боросгоев, партийн райкомой секретарь Ш. М. Насыров, агропромышленна комплексын хүдэлмэриилэгшэдэй профсоюзай райкомой түрүүлэгшэ И. Ю. Намсараев, партийн райкомой агитаци болон пропагандын таһагые даагшын орлогшо Н. Г. Будаев болон бусад тэдэнэй урда үгэ хэлэһэн байна. Тиихэдэ партийна библиотекые даагша Б-Х. Б. Доржиева эндэ суглараг шадые шэнэ номуудтай танилсуулаа.

Удаань суглараг шад секциннүүдээр хубааржа, һуралсалаа үргэлжэлүүлһэн байна. Жэшээлхэдэ, партийна эхин, цеховэ организациннуудай секретарьнар Нарһатын совхозой парткомой хүдэлмэриин дүй дүршэлтэй танилсаа. Түс совхозой парткомой секретарь З. Ц. Балданова партийна эхин организаци болон партийна бүлэгүүдэй хүдэлмэри яажа хүтэлбэрилдэг тухайгаа хөөрэжэ үгөө. Тиихэдэ «Коммунизм» колхозой цеховэ организациин секретарь Е. В. Жданов, Туладуунай совхозой — Б. Ц. Батуев болон бусад өөһэдынгөө хүдэлмэри тухай хөөрэжэ, партийна хүдэлмэриин гол шухала асуудалнуудаар өөһэдынгөө һанамжа, дурадхал оруулһан байна. Энэ хөөрэлдөөнэй тобшолол партийн райкомой эмхидхэлэй таһагые даагша Ц. Б. Батуев хэ.

Тэрэшэлэн пропагандистнарай хэшээлдэ Яруунын совхозой пропагандист Ш. Б. Дашиев, Гүндын дунда һургуулиин пропагандист В. Ф. Сучков болон бусад һонирхолтой элидхэлнүүдые хэжэ, суглараг шадай анхарал татаа. Экономическа һуралсал үнэргэдэг пропагандистнуудай урда районой агропромышленна нэгэдэлэй ахамад экономист Т. Ц. Дампилова элидхэл хэбэ. Энэ асуудалаар һонирхолтой хөөрэлдөөн боложо, пропагандистнар һанамжа, дурадхалаа хэлэһэн, олон юумэ мэдэжэ, һанаандаа хадуужа абаһан байна юм.

**С. ДМИТРИЕВ.**

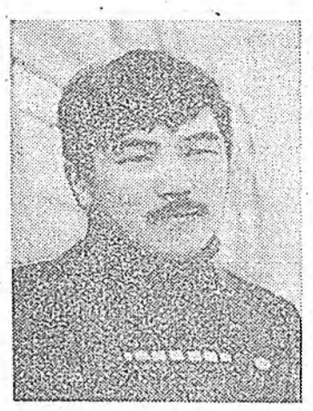

## АМЖАЛТЫН ЭХИН ХААНАҺААБ?

Ахын районой түб Орлик һуурин жэлэй ошохо тума шэг шарайгаа ондоо болгоно. Юуб гэхэдэ, эндэхи барилгашад гэр байра, захиргаанай байшангуудые һүүлэй хоёр-гурбан жэлдэ олоор барина бшуу. Орлик һуурында барилгын хоёр эмхи бии юм. Тэрэнэй нэгэниинь—«Аха» кооператив һаа бии болгогдобошье, гэр байра барижа эхилэнхэй. Бидэ барилгын шэнэ эмхи тухай бэшэ, харин районой зоһабарилгабарилгын участогаар һонирхобобди.

Алтан эуймаа дурбэн тээһээнь оелэн хюрөөдэгдэһэн модоор томо гэрэй торхо тодхожо байһан газарта хүрэжэ, зоһабарилга-барилгын участогай. барилгашадаар хөөрэлдэжэ эхилбэбди. Барилгашад бултa шахуу залуунууд. Абаһаар эндэ нэгэ иимэ ушар тэмдэглэлтэй. Участогай хүдэлмэришэдэй дунда эзргын наһан 30-да болоно. Иимэ тайлбарилалга участогай начальник А. Н. Цыремпилун хэлэжэ үгэнэ.

— Маанадта залуушуул яахадаа дуратай ерэнэб гэхэдэ, иимэ ушарһаа эхитэй юумэл даа. 1980-яад онуудта манай районой зоһабарилга-барилгын участок жэлэй туршада ороодоол 200 мянган түхэригэй хүдэлмэри хэдэг байгаа. Харин үнэрһэн 1987 ондо 748 мянган түхэригэй ажал хэһэн байнабди. Үнэрһэн жэлдэ капитальна барилгын талаар түсэбөө 113 процент дүүргээбди. Иигэжэ ажалай бүтээсэ эрид дэшэлүүлхын тула хүдэлмэришэдэй түлөө яһала һанаагаа зобоо, тэдэнэй ажал дээрэ таатай байдал эмхидхээбди, тоэд тэдээн тухай барилгашад өөһэдөө хөөрэжэ үгэнэ аабза. Манай участогта мүнөөдөө 200 мянган түхэриг мүнгэн нөөсэлдэнхэй. Тиимэһээ уданшьегүй өөһэдөө өөһэдыгөө мүнгэ зооредэр хангаха ажалай шэнэ гурим-да орохо арга боломжотойбди,— гэжэ тэрэ хөөрэбэ.

— Нэн түрүүн участогта шэнэ конторо барихадаа, өөһэдынь столово, ларек, кинозал, залуушуулай амарха спортивна залнуудые (тэдээн сооль бильярд, теннис наададаг), библиотекэ проектдэнь оруулалсаа һэмди. Мүнөө манай ажалшад удэрэй хоол барихын тула гэр гэртээ ошоногүй. Дүрбэн бригадымнай хүдэлмэришэд автобусоор объектнүүд дээрэһээнь асарагдадаг, удэртөө түлбэригүй халуун амтатай хоол барина. Үлэһэн сагтань хэн нэгэн бильярд, теннис наадана. Зарим нэгэн библиотекэ орожо, газетэ, журнал, номуудые уншадаг болонхой. Үглөө удэшэниинь хүдэлмэришэдые автобусоор гэр гэртэнь хүргэдэг байнабди. Энэ иигэжэ хүдэлмэришэд тухай һанаа зобон, тэдэнэй ажал дээрэ таатай байдал эмхидхэһэн хойно залуушуул маанадта орожо хүдэлнэ,— гэжэ эндэхи барилгашан, комсомолой комитедэй секретарь О. Б. Самаев хэлэнэ.

— Үгы, эндэмнай үшөө нэгэ ушар бии. Залуушуул участогта яагаад олоор ажалланаб гэбэл, иимэ юм. Хэдэн жэлэй саана бидэнэр Орлигой дунда һургуулитай хэлсэжэ, һуралсалай болон практическа хүдэлмэриин классуудые нээгээд, аха классай һурагшадые зундаа ажалай, амаралтын лагерьта уридагбди. Зундаа тэдэнэр байха байратай, столовотой, спортивна талмайнуудтай. Нэгэ үгөөр хэлэбэл, һургуулиин реформын ёһоор,

**Барилгын талмайнууд дээрэ**

**Барилгын материал ааяр 800 километртэ зөөжэ абаашадаг, харгыншье хүшэр хүндэ ааб даа. Кадрнууд баһал дуталдаа. Нютагай хоёр түлөөлэгшэдые дээдэ һургуулида, тоо бүридхэгшые, жолоошониие училищида оөрын стипендеэр участогай коллектив һургажа байнхай.**

Эндэхи барилгашад алишье талаһаа урмашуулагдана. Эрхимүүдтэ жэлэй, кварталай мүнгэн шангууд барюулагдадаг. Олон барилгашад путевкоор хари гүрэнүүдтэ ябажа ерэнхэй. Путевкын хахад сэнгыень участок түлэдэг. Мүн Хойто-Гол гэжэ гоё һайхан байрлалитай һууринда хүдэлмэришэдэй зундаа амарха пансионат баригданхай. Хүдэлмэришэдтэ түлеэ, үбһэ асархадаа, түлишын хахад сэнгынь баһал түлэгдэдэг.

Мүнөө жэлдэ барилгашад үхибүүдэй комбинат, өөһэдтөө болон эмшэдтэ гэр байра бодхоожо эхилэнхэй. Байгша жэлдэ участогайхид ажалаа бүри эршэдхэхэ аабза гэжэ найдамаар.

**Ж. ЮБУХАЕВ,**
**манай корр.**

**ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Жолоошон Ц. Мунконов. 2. Барилгашан Н. Банзаракцаев. 3. Хүүгэдэй комбинат бодхоогдоно.**

Г. ЦЫБДЕНОВЭЙ фото.

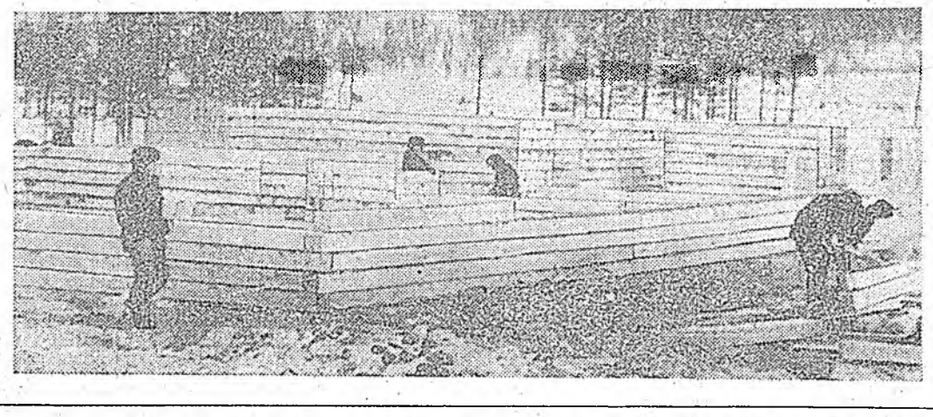

## ХАРААЛҺАН ЗОРИЛГОНУУДЫНЬ

ЗАГАРАЙН карьероуправленийн горнягууд урдаа табиһан зорилгонуудаа нэрэтэй солотойгоор бэелүүлхэ талаар һүүлэй жэлнүүдтэ эмхидхэлэй горитой хүдэлмэри ябуулжа, түсэбтэ табан жэлэй хоёрдохи жэлэй даабаринуудые болзорһоонь урид бэелүүлжэ шадаа һэн. Туйлаһан амжалтануудаа бүри батадхахын тула жэлэй түрүүшын үдэрнүүдһээ ажалаа эмхитэйгээр ябуулжа, үдэрэйнгөө даабаринуудые үлүүлэн дүүргэнэ. Тус управленийн горнягууд доломит гэжэ сайбар үнэтэй шулуу малтажа үйлэдбэрилоод, оронойнгоо металлургическа комбинадуудта, Улаан-Удын шэлэй заводто эльгээдэг. Мүн энээнһээ гадна, республикынгаа барилгын эмхинүүдые тусхай түхөөрэлгээр жэжэ болотор бутаруулагдаһан мраморааг гүйсэд хангадаг болонхой.

Тус управленийн партийна организациин секретарь Александр Тихонович Кондратьевтай уулзажа, коллективэйнгээ ажал хэрэгүүд тухай тобшохоноор ярилцажэ үгэхыень дурадхахадамнай, тэрэ манда иигэжэ хөөрэбэ:

— Манай коллектив багаханшье һаа, оорын онсо түүхэтэй эмхинүүдэй нэгэн юм. Карьероуправленидэ бүхыдоо зуу гаран горнягууд, механизаторнууд, жолоошод болон инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд тоологдоно. Эмхидхэлэй болон үйлэдбэриин асуудалнуудые гүйсэд шиидхэгдэгүй дээрэһээл районой гээгдэнги коллективүүдэй нэгэн болоод байгаабди. Үйлэдбэри гүйсэд оньһожоруулха, тэрэниие хүсэтэй оньһон техникээр хангаха асуудал богонихон болзор соо шиидхэжэ шадаһанай, хүдэлмэришэн болон мэргэжэлтэн бүхэнэй харюусалга эрид дэшэлүүлһэнэй ашаар гээгдэлһээ гаражка шадаабди. Мүн хүн зомнайшье урма зоригтойгоор хүдэлдэг болонхой. Бригада, звено бүхэнэй дунда социалис мүрысоо һайнаар эмхидхэжэ, һара бүриин дүн согсолжо элирүүлхэдээ, ажалай түрүүшүүлые урмашуулдаг болонхойбди. Үнэрһэн һарын дүнгөөр үрэмдэгшэд сооһоо Константин Гурьянов, жолоошодоо Владимир Трунев гэгшэд онсо шалгаржа гараа.

Районой түбёо эүүн-хойшо хүхэрһэн хубшэ тээшэ сайбар үнэтэй хайраар зоһагдаһан дардам харгыгаар табилуулхадаа, горнягуудай хүдэлдэг газар тээшэ ябаабди гэжэ мэдэхээр байба. Тарабукинай хабшал гэжэ нютагай зоной дунда алдаршаһан газарта дүтэлхэ бүримкай хүсэтэй экскаваторнуудай, мантан БелАЗ-уудай хүнхиноон сууряатан дуулдана. Набтархан дабаа гаталамсаарнай, оньһон техникын гаражнууд, байрын хоёр гэр ербын харагдаадхиба. Ургажа байһан мододһоо, ашаг-та малтамал хүрэтэрөө газарай хүрьһэнһөо, шорой шохойһоо хүсэтэй бульдозероор сэбэрлэгдэһэн нюсэгэн майлын ороймо, замдаа Александр Тихоновичэй манда хэлэжэ үгэһэн СБУ-100-2 түхэлэй үрэмдэгшэ, агрегадуудай дэргэдэ долгомидай тоо-һондоо бурзан сагаан болошоһон хубсаһатай хоёр хүнэй хүдэлжэ байхые харабабди. Үрэмдэгшэдэй ажалаарнь һонирхоходомнай, үндэршэг бэетэй һаһажаалшаг хуниинь управленийн түрүү хүдэлмэришэдэй нэгэн Николай Калашников байба.

— Таанад дэлгомидай ёһотойл хэбтэшэ дээрэ зогсонот. Олзоборилгодо түхөөрэгдэһэн энэ талмайе тэһэлэлгэдэ бэлдэжэ байнабди. Агрегат хүдэлгэгшэ үдэрэй туршада 36 метр үрэмдэхэ аад, үнэн дээрээ 40 метртэ хүргэжэ, халаанайнгаа даабариие 111 процент дүүргэнэбди гэхэ гү, али дүрбэн нүхэ тэһэлэлгэдэ бэлэн болгонобди. Үрэмдэһэн нүхэнүүдэй хоорондохи зайнь гол түлэб 2 метр хахад байха ёһотой юм. Тиимэһээ доломит малтан абагшадые ажалаар гүйсэд хангахын тула звеногой гэшүүд ородожо байна. Энэ талмайгаа үрэмдэжэ дүүргэмсээрнай, тэһэлэлгын хүдэлмэри бүтээдэг мэргэжэлтэд харюусалгатай ажалаа сум түгэсхэжэ, олзоборилгошодто тушаадаг,— гэжэ ахалагша үрэмдэгшэ Николай Григорьевич Калашников хөөрэбэ.

Энэ халзан майлын эгсэ доро олзоборилгошод экскаватораар мантан шулуу БелАЗ-уудта ашажа, жэжэлдэг, хэдэн янзаар илгадаг оньһон түхеэрэлгэдэ буулгана. Бэлэн болгодгоһон продукци түмэр харгын дэргэдэ түхеэрэгдэнэн тусхай талмайнуудта абаашагдана.

Олзоборилгодо түхеэрхэдээ отолһон модоёо ашаг үрэтэйгоор яажа хэрэглэнэт гэнэн асуудалда Александр Тихоновичэй иимэ харюу үгэбэ:

— Гол түлэб түлеэ бэлэдхэжэ, өөһэдынгөө хүдэлмэришэдые түлишөөр хүсэд хангадаг болонхойбди. Мүн бүдүүн һайн модыень барилгада үргэнөөр хэрэглэнэбди.

Һүүлэй хоёр жэлэй туршада Загарайн карьероуправленийн хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд автопаркаяа гүйсэд шэнэлжэ, хуушаһан МАЗ, КрАЗ-уудые 30 тоннын БелАЗ-уудаар һэлгэжэ шадаа. Хүсэтэй экскаваторнууд, ашаха түхеэрэлгэнүүд, бүтээсэ ехэтэй үрэмдэлгын түхеэрэлгэнүүд эндэ ашаглагдадаг болонхой. Хүсэ ехэтэй, хүндэ машинануудые ажалдаа хэрэглэдэг болоһондоо харгы шэнээр татаха, хүүргэнүүдые багошодто тушаадаг,— гэжэ ахалагша үрэмдэгшэ Николай Григорьевич Калашников хөөрэбэ.

Энэ халзан майлын эгсэ доро олзоборилгошод экскаватораар мантан шулуу БелАЗ-уудта ашажа, жэжэлдэг, хэдэн янзаар илгадаг оньһон түхеэрэлгэдэ буулгана. Бэлэн болгодгоһон продукци түмэр харгын дэргэдэ түхеэрэгдэнэн тусхай талмайнуудта абаашагдана.

Олзоборилгодо түхеэрхэдээ отолһон модоёо ашаг үрэтэйгоор яажа хэрэглэнэт гэнэн асуудалда Александр Тихоновичэй иимэ харюу үгэбэ:

— Гол түлэб түл

# МҮНХЭ СЭБДЭГ ГАЗАР ШЭНЖЭЛЭГДЭНЭ

СЭБДЭГ ГАЗАР (ондоо нэрэнь — криолитозо) манай түби дэлхэйн дүрбэнэй нэгэ хэсэг тоодо Советскэ Союзай газарай хаанголой, Хитадай, мүн США-гай, Канадын хойдыс, Гренландиг, Шпицберген болон Исландыг эзэлдэг. Мүнхэ сэбдэг газар Европын хойнуудта, Аргентинэ болон Чилидэ, бүдэгшье байдаг юм.

Сүүлэ хударалдаа наймаанай ород-американ мэргэжэлтэн, академик Федор Шергин Якутск хотодо сэбэр ухатай болохоёо худаг малтаанда гүнзэгыдэ хүрэхэдэньшье, мүнхэ сэбдэг олуулаагүй, ухан гараагүй, тинхэдэнь саатуулахаяа болиһон гэхэ.

Түүнтэй адилхан, бүрибэрсэг дэлхэймнай хойто хубинин эгээн дулаан нь —71 градус байдаг юм. Тиин дулаан жэлэй туршада тэндэхи газар 600—700 метр зарим газарта нэгэ километр хахад метр үбэлдөө хүрэжэ, зун болоходо, мүнхэ сэбдэг газар бологүй байһаар, мүнхэ сэбдэг газар болоно. Иимэ сэбдэг газарта мүльһэн угаа ехэ байдаг. Сэхэ доошоо 40—50 метр хүрэтэр зурууд мүльһэтэй газарнууд дайралдадаг.

1960 ондо Якутск хотодо сэбдэг газар шэнжэлдэг станцин бааза дээрэ СССР-эй АН-ай Сибирин отделениин Сэбдэг газар шэнжэлэлгын институт нээгдэһэн юм. Энэ институдай лаборатори болон станцинуудта 500 шахуу хүн ажалладаг. Институт дорохи мүнхэ сэбдэг зузаан газар соо лаборатори байгуулагдажа, сэбдэг газарта хүнэй нүлөөн доро ба нүлөөлэлгэгүйгөөр боложо байдаг процессүүдые шэнжэлнэ. Мүнөө тус институдай дурадхалнууд промышленна болон байрын гэрнүүдэй, уханай хаалта, харгы зам, газай болон нефтинин хоолой соргонуудые татахада, хадын хүдэлмэри хэхэдэ, хойто зүгэй газар дайдые хүдөө ажахын болон бусад зорилгоор шиндхэхэдэ хэрэглэгдэнэ.

Дурсагдаһан институдай дурадхалаар, мүнөө түмэр-бетон тулгануудыг газарта шаагдажа, гэр газарай нюруухаа 1—2 метр дээрэ баригдажа, подполинь үбэлдөө саг үргэлжэ һалхитуулагдажа байдаг, харин зундаа гэр наранай халуун элшэһээ тэрэнние хамгаалдаг. Иимэ эгээлэй аргын ашаар гэрһээ дулаан газарта дамжан ородоггүй, тиин сэбдэг газар гэдэдэггүй, гэр байра тогтуурытай байдаг.

Тулгануудые зоожо барилга имагтал Совет орондо бэшэ, харин мүнхэ сэбдэг газарай оршодог харнин Хойто зүгтэ дэлгэржэ байнхай. Тиин хэрбээ Якутскда түрүүн хоёр-гурбан дабхар гэрнүүд баригдадаг байһан һаа, мүнөө юһэн дабхар гэрнүүд бодхоогдоно. Тингээд бүри 12 дабхар түрүүшын байрын гэрнүүд бии болоо.

Дурсагдаһан институдай бэелүүлһэн шэнжэлгын ашаар зузаан сэбдэг газар доро схэ ухан байдаг гэжэ тодоруулагдаа. Хойто зүгэй һууринуудые ухаар хангалгада тэдэннине хэрэглэхэ арга олдоо.

Мүн институдай эрдэмтэд элдэб шэнгэн зүйлнүүдые хадагалха схэ утануудые сэбдэг газар соо бариха технологи ухаалаа. Яхадай мал ажалай зарим фермэнүүдтэ тэндэ зунай сагта һүн хэрэглэгдэдэг, мүн ухан хадагалагдадаг байна.

Станислав ЗАБОЛОТНИК,
геолого-минералогини эрдэмэй кандидат.

МОСКВА. Хартаабха, ороохо, овощ, һү, мяха үйлэдбэрилгын технологи сахихын, хүрьһэнэй, үтэгжүүлгэнүүдэй, үрэһэ хүрэгсын шанар шалгахын туладэ 400 шахуу янзын приборнууд ба автомат хэрэгсэлнүүд хэрэгтэй юм. Худоо ажахын хэрэглэмжын бухы приборнуудай табанай нэгэ шахуу хубинь научно-үйлэдбэрийн «Агроприбор» нэгэдэлдэ зохёон бүтээгдэдэг.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: конструктор Галина Ждакникова ороохоной шиир нойто хэмжэхэ прибор хэрэглэнэ.

1988 он • МАРТ

## АНТАРКТИДА ДЭЭРЭХИ ОЗОНОЙ ҮЕ

Замбуулинһаа саг үргэлжэ срэжэ байдаг радиоактивна элшэнүүд Газарта юундэ хүрэнэгүйб гэхэдэ, бүмбэрсэг дэлхэй дээрэ озоной үе бии байдаг тула тэдэннине баридаг, наашань табидаггүй гэжэ мэдээжэ. Гэбэшье һаянай Антарктида дээрэхи озоной энэ үеэдэнь соорхойн бии боложо, тэрээн худар электронууд сүлөөтэйгөөр орожо ерэдэг болобо, тэрэ соорхойе промышленностиин гаргаһан утаа уняар соохи углеводород бии болгоо гэжэ эрдэмтэд һанамжалдаг болонхой.

Гэбэшье бүлэг американ эрдэмтэд (Лос-Аламосой национальна лаборатори) нимэ тайлбарине буруу гэжэ тоолоно. Тэдэнэй ажаглаһанай ёноор, 27 үдэр болоод лэ хоёр хахад сүүдхын туршада замбуулинай дайдаһаа Газарта хүрэжэ ерэдэг электронуудай урасхал эрид схэ болоно ха. Эдэ электронууд лэ тэрэ озоной үеые соолоно гэжэ тэдэнэр тоолоно.

Эдэ электронууд Наранһаа ерэнэ гэжэ тэдэнэр һанамжална. Юундэб гэхэдэ, Наран 27 үдэрэй туршада эрьелдэнэ бшуу.

Американ эрдэмтэ Бейкерэй хэлэһэнэй ёноор, Наранай һалхинай электронууд Юпитерэй магнитосферэдэ ороно, тиин тэдэнэй зариманайнь нинидэжэ ябаһан замынь Газар тээшэ годиржо, тэдэ Газарай магнитна оршондо татагдан ороно. Суранзата голой таталгаһаа боложо, электронууд схэнхидээ Урда полюсто ерэнэ гэжэ тоологдоно.

Бейкерэй тухайламжын хэр зүб байһаниинь Нарые удаан сагта адаглаһанай эсэстэ элирүүлэгдэжэ болохо.

«Наука в Сибири» газетэһээ абтаба.

## ЯАХАДАА ҮБДЭНЭБИБДИ

*Нимэ асуудал бухы хүнүүдые һонирхуулна ёнотой. Хитадта энэ асуудалда хоёр мянган жэлэй саана «Хуанди нэйцзин» гэжэ эмхэлгын судар дотор харюу үгтэһэн гү, али жүковэйхэр хэлэбэл, нерэһээ болодог гэһэн тобшолол эртэ үрдын врачнууд хэһэн байна.*

*Дан үнгэрмэ хухюу байдал зүрхэндэ, уур сухал эльгэндэ нүлөөлдэг, ходо һанаан үнөөн боложо, нэгэл юумэн тухай бодожо ябахада, дэлюун муудадаг, уруу дуруу болон үйдхарлахада (меланхоли) ушхан, харин айха һүрдэхэдэ бөөрэ доройтодог гэжэ түүхэ домогто ороһон Шара императорай үеын эмшэд тоолодог байһан гээшэ.*

*Тэдэнэй хэлээшэнь яһала зүйтэй юм гэжэ мүнөөнэй хитад медигүүдэй шэнжэлгэнүүд харуулаа. Стресс, һанаа сэдьхэлээ зоболо хүндэ үбшэнүүдтэ хүргэдэг байна. Тиин гастридай (нулан үбшэнэй) 70 шахуу процентнь, мүн мигрениин (хии хөөрэлгын) ба толгойгоо үбдэлгын 90 процент шахуунь нерэин муудаһанһаа болодог гэһэн врачнуудай тобшолол тухай «Чжунго цзяньшэ» журнал мэдээсэнэ.*

*Хитад медигүүд ямар зүбшэл үгэнэ гээшэб? Арюун сэбэр ябадалай ёно заршамые шангаар баримталагты, ажаһуудалай элдэб түбэгтэй асуудалнуудта энеэдэ наадатайгаар хандахые ороддогты гэжэ тэдэнэр хэлэнэ.*

Б. БАРАХТА.

## КОМПЬЮТЕРЭЙ АШААР

ЧССР-эй Готвальдын райондохи Кудлово хотын дэргэдэхи автозаправочна станцида нэгэл хүн — дежурна механик худалдог. Ажалаа амжалтатайгаар хэхэдэнь, тэрээндэ электроника туһална. Энэ станци оршон тойроихи гүрэнэй болон кооперативна эмхинүүдэй автотранспортые түлишөөр хангадаг.

Эндэ ерэһэн лэ жолоошон хармаанай календарийн шэнээн, хунгэхэн хубини карточка гаргана. Тэрээн соонь жолоошоной обог, машинын номер гэхэ зэргын шухала хэрэгтэй мэдээнүүд тоогоор бэшэгдэнхэй. Колонко дээрэ байгаа нэгэ тусхай оньһондо тэрэ карточкаяа хабшуулаад, хэрэгтэй бензиноэ абахада болохо. Тингээд ямаршье һаадгүйгөөр, түргөөр хэрэгээ бүтээгээд лэ, замаа үргэлжэлүүлхэдэ болоно.

Харин заправкын хэгдэжэ байхада, ЭВМ станци соо тодхогдоһон телетайпда мэдээнүүдые дамжуулна. Эндэнээнь дам саашадаа, тэрэ машинын хабаатай ажахыдань тэдэ мэдээнүүд эльгээгдэнэ. Оройдоол хэдэн минута үнгэрөөд байхада, хэн хэды цэнээн горючи ямар сагта абааг гэжэ тэндэнь мэдээд байха бшуу.

Нэгэ һара соо сугларһан нимэ мэдээнүүд согсолгдоод, тус предприятий АЗС-эй районно управленитэй бензинэй түлөө төсөөгөө хэдэг.

Готвальдын райондо компьютертэй холбогдоһон хэдэн нимэ АЗС худалжэ эхилэнхэй. Эдээнэй ашаар автотранспортна предприятинуудые бензинээр хангаха хэрэгтэ богонихон болзорто гүйсэд гурим журамтай боложо, энээндэ хабаатай али алиншье талада схэ амар болобо.

В. РЖЕВСКИЙ,
ТАСС-ай корр.

## ТААРАМЖАТАЙ САГТАА...

СССР-эй Госкомтруд болон ВЦСПС «Үхибүүдтэй эхэнэрнүүдэй таарамжатай сагтаа ажаллаха гуримые хэрэглэхэ эрхэ байдал болон дуримүүд тухай заабарие» 1984 оной июлиин 8-да абаһан тогтоолоороо баталһан юм.

Энэ гурим Эстониин ССР-тэ, мүн Новосибирскдэхи АН-ай СО-гой эрдэм-техникын гүрэнэй публична библиотекэдэ 1980 онһоо хэрэглэгдэжэ эхилһэн байна.

Өөртөө таарамжатай сагтаа ажаллаха гурим (ородоор: гибкий режим рабочего времени) юун гээшэб гэхэдэ, хүн бүхэн хүдэлмэриингөө сагые өөрөө тогтооно, зүгөөр хууляар тогтоогдоһон хүдэлмэриин сагые тэрэ үдэртөө гү, али ондоошье үдэр заатагүй гүйсэд хүдэлхэ ёнотой юм. Жэшээнь, Новосибирскын дурсагдагша библиотекэдэ 250 гаран хүн гэхэ гү, али хүдэлмэрилэгшэдэйнь 58 процент зунай сагта һүн нимэ гуримда ороходоо, 10 часһаа 12 час болотор, мүн 14-һөө 16 час болотор хүдэлдэг һууридаа заатагүй байха, харин бэшэ сагыень үглөөгүүршье, үдэршье, үдэшэшье хүдэлхэдэнь хамаагүй юм.

Эндэ гол шухала юумэнинь бүридхэл ба хиналта болоно. Энээнние Ленинградай «Хронотрон» гэжэ заводой бүтээһэн штамп-часын туһаламжаар шиидхэхэ арга олдоо. Энэ час хүнэй ямар үдэр, хэды часта ажалдаа ерэһыень, мүн хэды час, хэды минутада гаража ошоһыень тэмдэглэдэг. Гадна автоматизированнэ проходнойдо табигдадаг «Колхида» гэһэн хиналтын установко хэрэглэхэ гү, али тусхай карточка болон журналда тэмдэглэхэ гэхэ зэргын ондоошье арганнуудые хэрэглэжэ болохо юм.

Эмхи гуримтай, ороддосотойгоор хүдэлдэг, үйлэдбэриингөө даабари амжалтатайгаар дүүргэдэг хүнүүдтэл түбхын туруун иимэ гуримда ороохо эрхэ олгогдодог.

Долоон жэл соо тиимэ гурим хэрэглэһэн библиотекын хүдэлмэрилэгшэд хуушанайнгаа (нэгэл сагта ажалдаа ерэхэ бэ нэгэл сагта гаража ошохо) гуримда дахин ороохо дурагүй байна. Шэнэ гуримда байхадаа, үглөөгүүр ажалдаа хожөөдоно аа гүб гэжэ айха хабшаганахаяа болигдоо, тиигээд үдэрэй туршада ооруын элдэб хэрэгээр (магазинууд, дэлгүүр, поликлиника, ателье г. м.) ябаад ерэхэ аргатай бологдоо гэдэг байна.

СССР-эй Госкомтруд болон ВЦСПС 1985 оной майн 30-да үшөө дахин абаһан тогтоолороо (№ 162) энэ гуримые ганцал үхибүүдтэй эхэнэрнүүдтэ бэшэ, харин ондоошье хүнүүдтэ хабаадуулһан байна. Өөртөө таарамжатай сагтаа ажаллаха гурим тухай Ажалша коллективүүд тухай СССР-эй Хуули соо хэлэгдэнхэй (статья 14).

А. КИСЕЛЕВА,
СССР-эй АН-ай СО-гой ГПНТБ-гэй ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ.

Индиин нинслэл хотын олон мянган хүн зон ба айшад «СССР-эй офтальмологи» гэһэн выставкэ орожо хараһан байна. «Нюдэнэй микрохирургиг гэжэ һалбаринууд хоорондын эрдэм-техникын комплексын мэргэжэлтэдэй һүүлшин туйлалтануудые тэрэ харуулна. Мэдээжэ совет офтальмолог профессор С. Н. Федоров тэрэнние толгойлдог. Мадрасай, Бомбейн, Калькуттын ба Индиин бусад зарим городуудай хүн зон выставкын экспонадуудтай баһал танилсаа. Совет мэргэжэлтэд операци хэжэ харуулһан, эгээл дэлгэрэнги нюдэнэй үбшэнүүдые аргалха шэкэ арга хэрэгсэлнүүд тухай лекциинүүдые уншаһан байгаа.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Делидэхи выставкэдэ.

ТАСС-ай фотохроника.

# ОЮУН БЭЛИГТЭНЭЙ МҮРЫСӨӨН ХЭРЭГТЭЙ

ЖАРАН ЮҺЭТЭЙ уран зохёолшо Владимир Дудинцев оройдоо хоёрхон лэ романай автор юм. Эдэнь «Гэдэнэ садхалан лэ һаа болоо бэшэ» ба «Сагаан хубсаһанууд» гэжэ нэрэтэй. Түрүүшынхинь партиин XX съездын һүүлээр, харин нүгөедэнь мүнөө, манай бухы ажабайдалай хубилган шэнэдхэгдэжэ байхада, гараба.

Түрүүшынь романай 1956 ондо «Новый мир» журналда өөблэгдэхэдэнь, хүн зон ехээр магтаһан, ухаалан зохёогшодой хойрог нобшо хүнүүдэй зүгөөр хабшагдаг тухай ехэ зүбөөр, зориттойгоор бэшээ гэжэ хэлсэһэн байна. Харин түрүүшын магтаһан рецензинүүдэй һүүлээр тусхай зүбшэн хэлсэлгэ боложо; роман һамна сохигдоһон байгаа.

Энэ романайнгаа түлөө зохёолшо шангаар хэнэгдэжэ, али бухы литературна хүдэлмэриһөө зайсуулагдаһан юм. Тэрэ хүшэр лэ байдалда ороһон байгаа.

Тиигээд автор нэһанайнгаа 30 жэлые «Сагаан хубсаһанууд» гэһэн романдаа зорюулаа. «Нева» журналда толилогденһоонь хойшо жэл үнгэрбэшье һаань, мүнөө библиотекэнүүдтэ энээнэй хойноһоо ээлжээн хороногүй. Совет биологуудта тохёолдоһон хүшэр үеые автор харуулна. 40-ood онуудай һүүл, 50-яад онуудай эхин багаар эрдэмтэ-генетигүүд болон юумэ ехэ мэдэхэгүй, хуурмагша хүн болохо Т. Д. Лысенко түрүүтэй, эрдэм наукада харша шэглэлэй хоорондо болоһон тэгшэ бэшэ тэмсэлые автор харуулна. Лысенко академик ба ВАСХНИЛ-ай президент болоһон, тиигээд үндэр харгалзалга доро байдаг (Сталин тэрэниие дэмжэдэг) хүн һэн. Ехэ засагаа хэрэглэн, Лысенко генетигүүдтэ «хуурмаг эрдэмтэн», «хархис һургаал», «арадта эсэргүү шэглэл дагагшад» гэхэ мэтэ муу нэрэ зүүдэг һэн. Өөрынгөө үзэлые шангаар баримталһан эрдэмтэдые тушаалһаань абажа хаядаг; дуратай ажалаа хэхэ аргагүй болгодог, бүри сүлэдэгшье байгаа.

Тиин мүнөөшье зохёохы шадалгүй аад, үндэр тушаал эзэлжэ байдаг мунхаг хүнүүд бии бшуу. Тэдэнэр үнэхөөрөө бэлигтэй хүнүүдтэй мүрысэжэ шадахагүй байна. Эдэнтэй ёнотойгоор тэмсэхэ зэбсэг хадаа слондо мэдээсэжэ, дуулгажа байлга ба демократиие үргэдхэлгэ болоно. Тэдэнэй ашаар тиимэ хүнүүдые элишэлжэ, энэ «ноёмнай солдаган лэ!» гэжэ бүгэдэндэ хэлэхэ арга олдохол.

— Элитээр мүрысэжэ, урилдажал хүнүүд хүтэлбэрилэгшэ болохо ёнотой. Тиихэдээ эдэ ёнотой бэлигтэн байха зэргэтэй, — гэжэ Владимир Дмитриевич хэлэнэ. —Тэдэнэй алдуунуудынь Лысенкынхидэл адли хуулита шэнжэтэй болохо ёногүй.

— Аза жаргалда тамнай хэр хүртөө гээшэбта? — гэжэ асуухада, В. Д. Дудинцев иигэжэ харюусаа һэн:

— Хэлсээнгүй, хүртөө даа. Ехэ хүшэр туршалга гарабашье, зол жаргалтайб гэжэ тоолодогби. Үдэр бүри далайн томо хабшаахай эдидэг хүн лэ жаргалтай гэжэ бодожо болохогүй бшуу. Уншагшадай номыемни һайшаһандань, намда бэшэжэ, хамаг байһанаа хэлэдэгтэнь, хэсүү үедэ танигдаагүй хүнүүдэй нэгэнтэ бэшэ туһалдаг байһандань жаргалтайб. Эдэ бүгэдэ намда шан, орденууд болон нэрэ хүндэнүүдээ үнэтэй сэнтэй. Нэгэдэхишье, хоёрдохишье романайминь манай обществодо боложо байгаа һайн хубилалтануудтай тудалдаһандань золтойб.

Виктория ЛАВРЕЦКАЯ.
(АПН.)

Дүлэтэ жэлнүүдэй баатарнууд

# ЛЕНИНЭЙ ҺУРГААЛААР ЗАЯАГДАҺАН ЗАМ

**«В. И. Ленинийе нэгэ дахин хараха гү, эли шагнаха азатай байһан хүнэй дурасхаалда тэрэнэй гэрэлтэ образ хэзээдэшье нимгэрэн мартагдахагүй».**

**В. И. Ленинийе оло дахин хараха, шагнаха аза жаргалтай байһан Василий Иванович Шатилов ажабайдалайнгаа жэшээ дээрэ А. А. Андреевэй хэлэһэн эдэ үгэнүүдэй зүб байһые үзэһэн юм.**

ПСКОВСКО губерниин Великолугска уездын Казюлино нютагта 1898 оной мартын 15-да В. И. Шатилов түрэһэн намтартай. Петроград хотодо ургаН ехэ боложо, 16 наһа хүрэхэдөө, 1914 оной март һараһаа «Ленгензиппин» заводто хэбшэн-хайлуулагшаар ажалайнгаа замые эхилһэн байгаа. Имагтал эндэ капиталис дарлалтые бэе дээрээ үзэжэ, ажалгүй байха гээшые ойлгоһон юм.

Хоёр жэлэй үнгэрхэдэ, революционно нюуса кружогто ябадаг болобо. Эндэ Ленин тухай оло дахин дуулахаһаа гадна, тэрэнэй революционно гол уряануудай удхатай дүтөөр танилсаа. Энэ хадаа империалис дайе граждан дайн болголго; хаанта засагые унагаажа, демократическа республика тогтоолго: 8 часай ажалай үдэр; баяшуулай газар буляажа абаад, таряашадта үгэлгэ тухай һургаалнууд болоно. Ленинэй эдэ уряанууд худэлмэришэд болон таряашадые нягтаар нэгэдүүлжэ. Хаанта засагтай тэмсэлдэ зоригжуулдаг байгаа. Тиигэжэ тэрэ революционно тэмсэлдэ оролсожо, забастовконуудта хабаадалсаһанайнгаа түлөө заводһоо үлдүүлээ бэлэй.

Февралиин революциин үдэрнүүдтэ Шатилов дайшалхы түрүүшын хатуужалга абаһан байна. Худэлмэришэдэй отрядуудтай суг, тэдэнэй талада ороһон сэрэгэй частьнуудтай суг 19 наһатай Василий полициинхидые тушаан хаалсаһан юм.

1917 оной март һарада сэрэгэй албанда татагдажа, Баруун-Урдахи фронт руу эльгээгдэбэ. Тэндэ солдадуудай дунда большевик үзэл бодол үргэнөөр дэлгэрүүлхынгээ хажуугаар «Солдатская правда» ба «Окопная правда» газетэнүүдые тараалсадаг. В. И. Ленинэй бэшэһэн Апрелиин тезисүүдые — партиин программые удхалан тайлбарилдаг байгаа. Сэрэгшэдэй дунда нэрэ хүндэнь ургажа, районно болон полкын комитедүүдэй гэшүүнээр һунгагдаа һэн.

1917 оной хабар тэрэнэй наһанда мартагдахагүйгөөр хадуургаа бэлэй. Һүүлээрнь ямаршье ажалда ябахадаа, Ленинэй хэлэһэн захяа, заабаринуудые бэелүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ, хүсэл эрмэлэлээ ходоодоо зорюулагша һэм».

Тэрэ үедэ Врангель гэжэ дайсан бии болобо. Үбэлэй эхилхэһээ урид барониие бута сохихо гэһэн зорилго Урда зүгэй фронтые командалагша М. В. Фрунзида Ленин сентябрь һарада даалгаба. В. И. Шатилов курсанууд ые дүүргээд, 52-дохи дивизиин стрелково 464-дэхи полкын комиссараар томилогдожо, Врангелиин сэрэгые сохилсон, Украина, Крым сүлөөлэлсэнэн, Сивашые гаталалсаһан байха юм.

Граждан дайнай түгэсхэхы эдэ тулалдааануудта Эхэ ороноймнай эрхим хүбүүд шалгараа һэн. Тэдэнэй тоодо комиссар В. И. Шатилов баатаршалга гаргаһан байна. 1920 оной ноябрь һарада сухарижа ябаһан дайсадые бүлэг тагнуулшадтей зүүдые эмхидхэхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсаа. Петроградта үгытэйшүүлэй комитедүүдэй съездэ хабаадалсаһан байна. Худөөгэй үгытэйшүүлэй тусхай полкнуудые эмхидхэхэ тухай шиидхэбэриин съезд дээрэ баталагдахада, түрүү хэдэн хүнэй тоодо тэрэ оролсожо, худөөгэй үгытэйшүүлэй жэшээтэ хоёрдохи полкдо алба хэхэеэ зорибо. 1919 оной март һарада большевик Шатилов полкын парторгоор, июль һарада комиссараар томилогдоһон байна. Тэрэ полк Эстониин, Латвиин дайдаһаа немец эзэмдэгшэдые намналсаһан, Петроградые хамгаалжа, Юденичые, сагаан полягуудые сохилсоһон алдартай.

Фронтһоо полкын комиссар Москва ерэжэ, Улаан Армиин политическэ худэлмэрилэгшэдэй курсануудта һураха үедөө Москвагай сэрэгэй гарнизондо политическэ худэлмэри эдэбхитэйгээр ябуулба. Эндэ һураха үедөө курсант В. И. Шатилов В. И. Ленинэй үгэ хэлэхые оло дахин шагнаһан байна.

Хожомынь Шатилов иигэжэ дурсаһан байдаг: «Ленинэй тэндэшье, мүн удааньшье хэлэһэн үгэнүүд намда мартагдашагүйгөөр хадуургаа бэлэй. Һүүлээрнь ямаршье ажалда ябахадаа, Ленинэй хэлэһэн захяа, заабаринуудые бэелүүлхын тула бүхы хүсэ шадалаа, эрдэм мэдэсээ, хүсэл эрмэлэлээ ходоодоо зорюулагша һэм».

Тэрэ үедэ Врангель гэжэ дайсан бии болобо. Үбэлэй эхилхэһээ урид барониие бута сохихо гэһэн зорилго Урда зүгэй фронтые командалагша М. В. Фрунзида Ленин сентябрь һарада даалгаба. В. И. Шатилов курсанууд ые дүүргээд, 52-дохи дивизиин стрелково 464-дэхи полкын комиссараар томилогдожо, Врангелиин сэрэгые сохилсон, Украина, Крым сүлөөлэлсэнэн, Сивашые гаталалсаһан байха юм.

Граждан дайнай түгэсхэхы эдэ тулалдааануудта Эхэ ороноймнай эрхим хүбүүд шалгараа һэн. Тэдэнэй тоодо комиссар В. И. Шатилов баатаршалга гаргаһан байна. 1920 оной ноябрь һарада сухарижа ябаһан дайсадые бүлэг тагнуулшадтей яагаад бута сохиһон тухайнь документнүүд Совет Армиин Түбэй гүрэнэй архивта бии. Тэдэнэй нэгэндэнь иигэжэ уншанабди:

«1920 оной ноябриин 11-дэ Круглый, Безымянный гэжэ нуурнуудай хоорондо дайсадай Юшуньска бэхижүүлгын 3-дахи лини эзэмдэн абаха үедэ военком Шатилов ходо түрүү зэргэдэ ябаа. Булюу хүсэтэй байһан дайсадай добтолгодо орожо, манай частьнуудые түрижэ эхилхэдэ, бүлэг улаан сэрэгшэдтэй суг Шатилов тэдэниие шабын түмэр хаалтын хажууда тогтоожо шадаа. Уданшьегүй улаантанай нэмэлтэ хүсэнэй ерэжэ ябахыень нүхэр Шатилов харажархёод, дайсадай пулемедоор болон буугаар нюдэ балай буудахые тоонгүйгөөр хажуудаа байһан бүлэг сэрэгшэдтэй добтолгодо оробо. Тэдэниие хүсэжэ ерэһэн сэрэгшэдые дахуулан, дайсадые тэрьедэтэрнь добтолоо. Добтолгын үедэ Шатилов хүлөө шархатабашье, тулалдаһан зандаа ябаа. Зүгөөр хоёрдохёо хүндөөр шархатаба...

Шатиловые Улаан Тугай орденоор шагнахые зууршалнаб.

165-дахи бригадын командир Карандиевский...».

Полкын комиссар Шатилов революциин вождь В. И. Ленинэй баяр баясхаланда хүртэһэн байна. Крымые сүлөөлэгшэдтэ В. И. Ленинэй 1920 оной декабрь һарада эльгээһэн амаршалга Шатиловтанай гэр бүлынь альбом соо хадагалагданхай.

Совет засагай түлөө тулалдааануудта Василий Иванович олон юумэ хараһан, үзэһэн байна. 1920 оной ноябрь һараһаа 1921 оной март хүрэтэр шархануудаа аргалуулһан юм.

Амгалан байдалай тогтоходо, Ленинградай, комвузда, удаань Улаан профессурын институдта һураża дүүргэбэ. Ленинскэ партиин үнэн сэхэ хүбүүн В. И. Шатилов институдаа дүүргээд, Буряад орон ошожо, хамтын худөө ажахынуудые эмхидхэхэдэнь буряад нүхэдтөө туһалхые хүсэбэ.

1933 оной апрель һарын эхеэр Качуг ерэжэ, тэндэ эмхидхэгдэжэ байһан МТС-эй политотделай начальник болобо. Эндэхи зоной хахадынь буряадууд һэн. Хамтын томодхогдомол социалис ажахын бүлюу таланууд тухай нютагай хүн зондо һайнаар ойлгуулһанай ашаар шэнэ колхозуудые эмхидхэлсээ. Тиихэдээ ажалшадай дунда политическэ худэлмэри ябуулдаг байгаа.

1935 оной январь һарада МТС-үүдэй полит-таһагуудай үгы хэгдэхэдэ, тэрэ Буряад орон ерэжэ, багшалжа эхилһэн байна. Түрүүн худөө ажахын коммунис һургуулида партиин түүхэ багшалаад, удаань тэрэнэй директор болоһон юм. Һүүлээрнь 1939 оной намарһаа Буряадай худөө ажахын институдта марксизм-ленинизмын кафедрые даагшаар 25 жэлэй туршада ажаллаа. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэдэ, 1941 оной август һарада сэрэгэй албанда татагдажа, стрелково-минометно училищида партиин түүхэ заадаг ахалагша багшаар алба хэһэн юм. 1946 оной мартда сэрэгэй албанһаа табигдажа, түрэл институдтаа ажалаа үргэлжэлүүлээ һэн. Эндээ эрдэмэй кандидат, доцент болоһон байна. Худөө ажахын мэргэжэлдэ һураża байһан олон үндэһэ яһатанай залуу түлөөлэгшэдые һурган хүмүүжүүлхэ, марксизм-ленинизмын эшэ үндэһэ тэдэнэй гүнзэгыгөөр шудалха хэрэгтэ В. И. Шатилов бүхы хүсэ шадалаа, бэлиг шадабаряа зорюулһан байгаа. Тэрэнэй ажалые үндэрөөр сэгнэһэн бэшэгүүд, амаршалганууд гэр бүлынь архив соо нилээд олон юм.

1958 ондо Шатиловай 60 наһа гүйсэхэдэнь, тэрэнэй һурагшад халуун дулаан иимэ үгэнүүдые амаршалга соогоо бэшэһэн байна:

«Хүндэтэ Василий Иванович! Бидэ, Танай һурагшад, мүнөө зооветинститудай багшанар, тэрэһөөр 60 наһа гүйсэнэн үдэрөөртнай, ниитын-политическэ ажал ябуулгынтнай 40 жэлэй, научно-педагогическа худэлмэриинтнай 25 жэлэй ойнуудаар үнэн зүрхэнһөө Таниие амаршалнабди. Танай бүхы ажабадал өөрынгөө арадта эсэшэ сусашагүйгөөр алба хэлгын эрхим жэшээ бидэндэ болоно. Агуу Ленинэй һургаалаар нөбтэрһэн Та Улаан гвардиин зэргэдэ жагсаат, граждан дайнай дүлэтэ жэлнүүдтэ Совет засагай түлөө шэн зоригтойгоор тэмсээт, удаадахи жэлнүүдтэ социализмые зохёон байгуулагшадай түрүү зэргэдэ ябаат. Танай ниитын, научно-педагогическа аша үрэтэй ажал ябуулга, үнэн сэхэ ба нарин нягта ябадал Танай һурагшадай дура сэдьхэлые буляагаа...».

Ерээдүйн мэргэжэлтэдэй Ленинэй хэрэгые нэрэтэй түрэтэй үргэлжэлүүлэгшэд болохын тулада В. И. Шатилов мүн лэ бүхы сүлөө сагаа зорюулдаг байгаа. Марксизм-ленинизмын эдэбхитэй пропагандист, партиин горкомой болон райкомой гэшүүн, горсоведэй депутат байһан юм.

«Знание» бүлгэмэй Буряадай республиканска эмхиин эдэбхитэй гэшүүн байжа, 1968 онһоо наһанайнгаа амаралтада гаратараа, политическэ болон научна эрдэм мэдэсэ дэлгэрүүлхэ талаар худэлмэридэ хабаадалсаа.

Питерэй худэлмэришэн, улаан гвардеецһээ марксизм-ленинизм олоной дунда дэлгэрүүлэгшэ эрдэмтэн хүрэтэр В. И. Шатиловай гаталһан зам иимэл даа. Россида революционно худэлөөнэй үедэ, Совет засагай түлөө тэмсэлэй жэлнүүдтэ олые үзэһэн, социализмые байгуулгада эдэбхитэй барилгашан байһан хадань тэрэнэй лекциүүд, хөөрэлдөөнүүд удаахаар гүнзэгы, залуушуулай халуун һонирхол татадагынь ойлгомоор.

Буряад орондомнай хамтын ажахы эмхидхэлсэнэн, республикын эрдэм ухаае хүгжөөлгэдэ болон залуу мэргэжэлтэдые бэлдэлгэдэ горитой хубита оруулһан коммунист, багша В. И. Шатилов 1985 оной сентябриин 29-дэ наһа бараһан байна.

Бидэ, хуушанай коммунистнууд, революциин ветерануд, Коммунис партиин хүтэлбэри доро Ленинэй һургаалнуудай ажабайдалда урагшатайгаар бэелүүлэгдэжэ байһанда урмашанабди гэжэ В. И. Шатилов нэгэтэ хэлэһэн юм.

**Д. ЦЫРЕНОВ.**
**Р. АБИДУЕВАЙ зураг.**

---

СПОРТ

Теннис

# «БАГА РАКЕТКЫН» ЭЗЭД

РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын хүүгэдэй спортын һургуулинуудай дунда столой теннисээр бүхэроссин мүрысөөн («Г» бүлэг) Улаан-Удын мяха-консервын комбинадай спортын зал соо дүүрэбэ.

Улахоорондын олимпийскэ комитедэй (МОК) шиидхэбэреэр спортын энэ зүйлэй Олимпиин нааданай программада оруулагдахадань, бүхы оронуудта столой теннис үргэнөөр хүгжөөгдэнэ. Эгээл эдэ үдэрнүүдтэ Францида үнгэргэдэһэн Европын чемпионадта совет теннисистнуудэй амжалта туйлаһыень уншагшаднай телевизорээр һонирхон хараһан байха.

Алтайн хизаарай, Горьковско, Магаданай, Оренбургска, Пензенскэ, Свердловско, Шэтын областьнуудай, Кабардино-Балкарай, Чечено-Ингушай, Яхадай болон Буряадай АССР-нүүдэй суглуулагдамал командануд (3—3 хүбүүд, басагад) манай бүлэгтэ наадажа, хаба шадалаа туршаһан, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлһэн байгаа.

Хоёр бүлэг боложо хубааараад наадаһан командануд соohоо түрүүшын хоёр һуури эзэлэгшэд түгэсхэлэй мүрысөөндэ гараба. Свердловско, Оренбургска, Горьковско областьнуудай, Кабардино-Балкарай АССР-эй командануд иимэ нэрэ хүндэдэ хүртөө. Манай республикын эдир теннисистнүүд Яхадай АССР-эй түлөөлэгшэдтэй наадажа, шанга тэмсэлдэ шүүгээд, долоодохи һуури эзэлбэ.

Свердловско, Горьковско областьнуудай командануд бүхы нааданда илажа, түгэсхэлэй уулзалгада хабаадаһан байгаа. Эдэ командануудай бүридэлдэ мэргэжэл шадабаритай, гоё һайхан арга дүрэтэй спортсменүүд олон. Тодорхойлбол, эдэ областьнуудай эрхим бэрхэ теннисистнүүд «А» бүлэгтэ наадаһан байтаа гэжэ тэмдэглэлтэй. Спортын мастерта кандидат Андрей Рыбин, нэгэдэхи разрядтайшуул Володя Варзаков, Костя Левин, Иванна Главацкая, Лена Цыденова, Лёна Кунгурова гэгшэд Свердловскһоо ерээ. Һүүлшын нааданда Свердловскын командаһаа К. Левин А. Рыбин хоёр онсо шалгарба. Костя Левин Сережа Галынчевтай наадахадаа, 21:15, 21:16 тоотойгоор шүүжэ, командаяа түрүү һуурида гаргаба. Тиигэжэ Свердловско областийн эдир теннисистнүүд 10:8 тоотойгоор шүүгээд, бүхэроссин мүрысөөндэ илалта туйлаба. Горьковско областьһоо спортын мастерта кандидат Оля Чакрыгина, Катя Иванова гэгшэд һайнаар наадажа, бүхы уулзалгануудтаа шүүгээ.

Кабардино-Балкарай АССР-эй команда Оренбургска областийн түлөөлэгшэдые 10:5 тоотойгоор илажа, гурбадахи һуурида гараба.

Ураалай шэлын дэргэһээ ерэжэ, илалта туйлаһан командын гэшүүн Лена Цыденоватай уулзахадамнай, иигэжэ хөөрөө:

— Орёо шанга тэмсэлдэ манай команда түрүү һуури эзэлбэ. Эндэ хүбүүднай һайнаар наадажа, басагадай ураг-шагүйдэһые хүсэлдүүлжэ шадаа. Эгээл тиимэһээ бидэ амжалтатай һайнаар наадаһан хүбүүдээ нэн түрүүн амаршалха байнабди. Тиигэжэ ерэхэ жэлдэ «В» бүлэгтэ наадахэ эрхэдэ хүртэбэбди. Өөр тухайгаа хөөрэ гэнэ гүт? Эсэгэмни — буряад, эхэмни белорус яһанай юм. Абамни — Далай Дагбажалсанович — Хориин райондо түрэһэн, мүнөө Свердловскын оптико-механическа заводто инженерээр, худэлдэг. Эжымни — Надежда Аркадьевна — энэл заводой слесарь-хабсаргагша юм. Би Свердловскын 6-дахи һургуулиин 6-дахи класста һурадагби. Хоёр дүүтэйб. Наташа 1-дэхи класста һурадаг, табатайхан Буладнай саадта ябадаг...

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр хүбүүд соohоо спортын мастерта кандидадууд М. Никонов (Горький), А. Ржевский (Нальчик), А. Рыбин (Свердловск), басагадай дундаһаа О. Чакрыгина (Горький), Р. Гатаова (Нальчик), С. Добчинова (Шэтэ) гэгшэд илангаяа һайнаар наадажа, тренерүүд болон мэргэжэлтэдэй үндэр сэгнэлтэдэ хүртэбэ. Шэтын областийн суглуулагдамал командын гэшүүн Светлана Добчинова дүрбэн жэл соо теннис наадахадаа, нэгэдэхи разрядтай болонхой. Шэтын 6-дахи һургуулиин 8-дахи классай һурагша С. Добчинова бүхы уулзалгануудтаа шүүжэ, командынгаа дундуур һуури эзэлэлгэдэ ехэ хубитаяа оруулһан байха юм.

Манай командаһаа Улаан-Удын 42-дохи һургуулиин 5-дахи классай һурагша Алеша Угольников, 4-дэхи һургуулиин 7-дохи классай һурагша Надя Имыкшенова, 32-дохи һургуулиин 4-дэхи классай һурагша Аюна Трофимова гэгшэд яһала һайнаар наадаба. Приморийн хизаарай Дальнегорск хотодо үнгэргэгдэһэн «Эдир бэлигтэн» гэжэ зонын мүрысөөндэ Аюна һайнаар наадажа, гурбадахи һуури эзэлээ һэн.

Түгэсхэлэй парад баярай оршон байдалда үнгэрбэ. Буряадай АССР-эй гэгээрэлэй министрэй орлогшо С. Г. Ефимов, РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын түлөөлэгшэ Н. Л. Берсудский, мүрысөөнэй ахамад судья — бүхэсоюзна категориин судья, РСФСР-эй габьяата тренер В. В. Власов үгэ хэлэжэ, эдир спортсменүүдые амаршалаад, саашадаа бүри ехэ амжалта туйлахыень хүсэһэн байна.

Илагшадта кубок, РСФСР-эй Гэгээрэлэй министерствын Худэлэлэй грамотануд, вымпелнүүд, дурасхаалта шангууд барюулагдаа. Эгээл эдир теннисистка Света Ганина (Горький), эрхим үрэ дүнгүүдые туйлаһан Радина Гатаова (Нальчик), Оля Чакрыгина гэгшэд Хүндэлэлэй грамотануудаар шагнагдаба.

Ахамад судья — бүхэсоюзна категориин судья, РСФСР-эй габьяата тренер В. В. Власов мүрысөөнэй түгэсхэлдэ иигэжэ хөөрэбэ:

— Манай Свердловскын гор-ОНО-до Олимпиин халаанай хүүгэдэй спортын 8-дахи һургуули худэлдэг юм. Городой бүхы долоон райондо найман филиал нэгэдэнхэй. Һургуулидамнай 1500 үхибүүд һурадаг. Олонхинь хүүгэдэй саадһаа секцидэ ябажа эхилдэг. Штатна 30 тренертэйбди. 112 бүлэг бии. Тэдэнэй 8-ниинь спортын мэргэжэл дээшэлүүлгын бүлэгүүд юм. Мүнөө һургуулидамнай спортын мастерта 40 кандидат, 40 нэгэдэхи разрядтайшуул тоологдоно. Һүүлэй гурбан жэл соо спортын 5 мастер бэлдэгдээ. Тамаралгын бассейн, теннисэй 24 стол табихаар 36Х18 метрэй спортын тусхай зал бариг-дажа байна. 8-дахи классай һурагша, спортын мастер Алексей Аверкин нёдондо жэл эдиршүүлэй дунда Европын түрүү һуури эзэлхын түлөө Афина хотодо үнгэргэгдэһэн мүрысөөндэ илажа, чемпион болоо һэн. Байгша ондо тэрэ эдиршүүлэй дундаһаа СССР-эй абсолютна чемпион болоо. 6-дахи классай һурагша, спортын мастерта кандидат Катя Таушханова басагадай дундаһаа Европын чемпионадта шангай һуури эзэлээ һэн.

Владислав Васильевич РСФСР-эй суглуулагдамал командые 20 жэл соо һурган һориһон байгаа. Дэлхэйн ба Европын чемпионка, спортын габьяата мастер Татьяна Фермание, Европын чемпион Валерий Даниленкые тэрэ һурган хүмүүжүүлһэн намтартай.

— Танайда бэлигтэй бэрхэ, ехэ ерээдүйтэй хүбүүд, басагад яһала бии байна. Гэбэшье материальна баазаһай муу. Мүнөө Россин Федерацин бүхы областьнуудта, хизаарнуудта, автономито республикануудта теннисэй 12 стол табихаар тусхай спортын залнууд бариг-данхай. Харин танайда иимэ зал байхагүй. Материальна баазаяа һайжаруулаагүй һаа, спортын үндэр үрэ дүнгүүдые туйлажа шадахагүй байһантнай элитэ, — гэжэ Владислав Васильевич хөөрөөгөө дүүргэбэ.

**Б-М. ЖИГЖИТОВ.**

---

### ШЭНЭ МАГАЗИН

Загарай тосхоной Хойто талада «Петушок» гэжэ нэрэтэй магазин нээгдэбэ. Энэ магазин тахяагай мяха үйлэдбэрилдэг нэгдэмэл предприятиин мэдэлэй юм. Бууза, мяха, пельмен, паштет гэхэ мэтэ найман элдэб янзын эдеэнэй зүйлнүүдые наймаашан И. А. Аныева худалдана. Магазинай хоёрдохи таһаггань һу, тараг, зоохэй болон бусад зүйлнүүд дурадхагдадаг юм.

# ЗАГАРАЙН РАЙОНДО

### ЭДИР УНШАГШАДАЙ ҺАЙНДЭР

Һургуулиин хабарай амаралта эхилжэ, үхибүүд аша үрэтэйгөөр сүлөөтэй сагаа үнгэргэнэ. Район дотор хүүгэдэй номой долоон хоног соносхогдожо, номдо зорюулһан һайхан наадаар һайндэр эхилбэ. Үхибүүд дуратай уран зохёолшод С. Михалков, А. Гайдар, А. Барто, Н. Носов, С. Маршак гэгшэдэй зохёолнуудаар наада табина. ВЛКСМ-эй 70 жэлэй ойн хүндэлэлдэ зорюулһан уран һайханай литературна композиция Загарайн дунда һургуулиин һурагшад бэлдээ. «Басагад, хүбүүдэй угаа ехэ нүхэр» гэһэн үдэшэ эмхидхэгдэжэ, 75 наһа гүйсэгшэ уран зохёолшо С. Михалков тухай хоорэлдөөн үнгэрбэ. Долоон хоног соо шүлэгэй, зураг-уудай, уран гартанай мүрысөөнүүд, һандаһан, таһаһан нөмүүдые няаха, хабтаһалха, зужэг харуулха, гоё һайханаар уншалга, Писнернүүдэй байшангай кружогойхидой концерт болон бусад хэмжээ ябуулганууд үнгэргэдэхэ юм.

Долоон хоногой эсэстэ дүнгүүд согсологдожо, эрхим уншагшад, мүрысөөндэ илагшад, эдэбхитэйгээр хабаадагшад үнэтэ бэлэгүүдээр шагнагдаха болоно.

**Э. БУДАЕВ.**

# БУЛАША ОЛОО ҺАА...

Хяагтын худалдаа наймаанай конторын худэлмэрилэгшэд Ю. Д. Денисенко, Ю. С. Игумнов Рокоссовскиин нэрэмжэтэ үйлсэдэ байрлаһан магазинай шала заһабарилжа байтараа шала доро шэл амһарта олобо. Тэрэнээ нээжэ харахадань, хуушанай алтан хашарһан мүнгэнүүд харагдаба. Худэлмэрилэгшэд арбан түхэригэй сэнтэй юһэн, табан түхэригэй сэнтэй наян долоон алтан хашарһа ба алтан зүүдхэл оложо, Гүрэнэй банкын Хяагтын таһагта тушаагаа.

Жараад онуудта Баргажан тосхоной һүмэдэ дүтэхэнэ байдаг хуушан гэр задалхадань, шала дороһоонь монсогор алтан олдоһон юм. Эндэ Баргажан тосхонһоо прииск нүүдтэ ошоһон «алтан зүргэ» гарадаг байһан гэжэ мэдэнэбди. Сибириин ехэ харгы дээрэ оршодог Хяагта, Новоселенгинск, Түнхэн, Бабушкин ба Улаан-Удэдэ иимэрхүү олзонууд мүнөөшье олдодог.

Кабанскын дунда һүэгуулида һурадаг басаган хартаабха малтажа байтараа, хуушанай зэд мүнгэнүүдые олобо. Шэнэ-Бэрээн тосхондо ажаһуудаг үхибүүд һархяаг суглуулхаяа ойдо гараһан аад, революциин урда тээ хэрэгсэлдэ байһан саарһан мүнгэнүүдэй нюуса олоо һэн. Улаан-Удын 29-дэхи дунда һургуулиие һаяхан дүүргэгэһэн үхибүүд «урдандаа Удын саана атаман ябаһан Сороковиков алтан ба мүнгэн хуурмаг хашарһануудые дархалһанайнгаа түлөө 1806 ондо Нэршүүгэй заводой түрмэдэ эльгээгдэһэн юм» гэһэн һураг дуулаад, тэрэнэй хуушан гэрэй газаахиие онгилбо, газар малтаба хе. Булаша олоогүйшье һаа, дундаа нүхэтэй, монголой хуушанай хэдэн мүнгэнүүдые оложо, һургуулиингаа музейн коллекци нэмээгээ бэлэй. Түбэй Азиин наймаашад зуун жэлэй саада тээ эдэ мүнгэнүүдые үндэрөөр сэгнэдэг байгаа: хашарһан мүнгэнүүдые нүхэнһөөнь шаргалжа, бүһэдөө уяад, хубсаһан дороо нюухада зохид байһан юм.

Нюусануудай ехэнхи хубинь газар доро байһаниинь мэдээжэ. Газар үрэмдэгшэд, экскаваторщигууд, барилгашад газар болгоомжотойгоор малтаха уялгатай. Илангаяа урдандаа гэр байрын байһан газарта, Байгал-Амарай түмэр замай зонодо, республикын хорюултай олон булангуудта нарин нягта байха хэрэгтэй.

Бүхы булашанууд гурэнэй мэдэлдэ, гүрэн —тэрэнэй эзэн. Хүн бүхэн олоһон олзоёо гүрэндэ тушааха уялгатай. Зарим нэгэн нюуса оложо, гүрэндэ тушаангүй, баяжахаяа эрмэлээдэг, тиигэжэ хуули эбдэнэ.

Петровско завод тосхондо ажаһуудаг хүн арбаад алтан, мүнгэн, эзэд мүнгэнүүдые, үнгэтэ шулуунуудые газар дороһоо олоод, нюусаар худалдажа эхилбэ. Тиигэжэ ябаһаар баригдажа сүүдлэгдээ һэн. Олоһон олзонь гүрэндэ тушаагдаа, хоёр жэлээр эрхэеэ хаһагдаа.

Урданай мүнгэ олоод, нүхэртөө бэлэглэжэ, умсынгөө коллекцидэ үлөөхэ, гээхэ үшарнууд хэды олон гээшэб?! Тиигэжэ болохогүй. Олоһон олзоёо музейдэ тушааха, эрдэмтэдтэ харуулха болонобди. Тушааһан олзынтнай үнэ сэнгэй дүрбэнэй нэгэ хуби таанадта үгтэхэ ха юм.

**Е. ГОЛУБЕВ,**
**А. ЖАЛСАРАЕВ,**
**түүхын ба соёлой хүшөөнүүдые хамгаалха бүлгэмэй гэшүүд.**

---

# ЗАЙР ЭХИЛБЭ

Хабар боложо, саһа мүльһэн хайлана. Зайр эхилбэ. Энэ үедэ үхибүүдые гол горхон дээрэ наадахыень хорихо хэрэгтэй. Мүльһэнэй худэлхые ажаглан харахада, һонин байдаг. Тиимэһээ хабартаа голой эрьеэр багашуул олоороо сугларна. «Голоор урдаһан мүльһэн дээрэ гаража аяншалдаг һаа» гэһэн бодол зарим багашуулай ухаан бодолдо түрэдэг гээшэ. Аяншалха хүсэлгүйшье һаа, наадажа ябаһаар хүүгэд гол дээрэ гарашана. Тиихэдэнь хүл дорохи мүльһэн хамхаран унахадаа болохо бшуу. Иигэжэ үхибүүн аюулда ороно.

Хайлажа һэрхиинэн мүльһэн илангаяа аймшагтай. Мушэр, хабтагай гэхэ мэтэ зүйлнүүдые хабшаад хүрэһэн мүльһэн бүһал найдалгүй. Гол дээрэ нэгэ газарта олон машина суглуулһанай хэрэггүй: хүндэ ашаанһаа мүльһэн сүмэржэ болохо. Саһаар хушагдаһан мүльһэн дээрэ харлаһан газарнуудһаа холуур ябагты: энэнь мүльһэнэй нимгэн болоһоной тэмдэг. Зайрай үһаар урдаха үедэ эрьеынь үһанда абтахада, мүн аюултай болодог. Тиимэһээ эрьеһээ холуур ябаха хэрэгтэй.

Мүльһэн дороһоо загаһа бариха дуратайшуул илангаяа болгоомжотой ябаха эзэргэтэй. Аюулда орохогүйн тула ганса нэгээрээ ябаһанай хэрэггүй. Загаһа хахуулидаха нүхэнүүдые бэе бэеһээнь холуур хэхэ шухала. Түрэлхид, ехэшүүл, эдэ бүгэдые һанаандаа оруулжа ябахыетнай гуйнабди.

**Л. ПЕДРАЧОВА,**
**үһэнай аюулһаа абарха бүлгэмэй Октябрьска райсоведэй түрүүлэгшэ.**

---

## ПРАВДА БУРЯТИИ

- «Нютагай промышленность»— түрүү бэшэг.
- «Хонишодой халуун хаһа»— суглуулбари.
- Барилга дээрэһээ абтаһан мэдээсэлнүүд.
- «Улаан субботын» дохёонууд.
- Партийна ажабайдал: экономикые хүтэлбэрилгэ. «Шиидхэгдэхэ ёнотой асуудалнууд»— Т. Усольцевагай статья.
- КПСС-эй обкомой пленумые угтуулан. «Хүн зондо һайн шанартай хартаабха хэрэгтэй»—М. Гыргеновэй статья.
- Экономико шэнэдхэлгын замда.
- Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Советдэ.
- Хилын саанаһаа.
- «Һургаал болохо»— Ч. Гомбоинай статья.
- «Арадай уран бэлигэй булаг»— суглуулбари.

## Сонсир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

**Москва.** 7.30—«120 минута». 9.35—«Бидэнэртэй хамта, бидэнэр шэнгеэр, бидэнэрһээ үлүүгээр хэ». 10.35—Жэлэй дүрбэн саг. 11.35—Мультфильмнүүд. 12.00—Шэнэ һонин. 12.10—Таллинай хүгжэмтэ зурагууд. 12.30—К. Чуковскиин зохёохы ажал тухай баримтата фильм. 16.30—Шэнэ һонин. 16.40—Хубилган шэнэдхэлгын прожектор. 16.50—Москвагай Октябриин Революциин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин хоорой концерт. 17.15—Киноочерк. 17.35—Мультфильмнүүд. 17.55—И. Гайдн. 40-дэхи номерой мажор симфони. 18.20—«Демократида һуранабди». **Улаан-Удэ.** 18.50—Киноочерк. 19.10—Байгал. **Москва.** 19.35—«Мүнөөдэр — түби дэлхэй дээрэ». 19.55—«Телевизор хараг-шадай анхаралда» 20.30—«Кино ба хараг-ша». 22.00—Время. 22.35—Хубилган шэнэдхэлгын прожектор. 22.45—«Агаарай дайдада хүгжэм».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

**Москва.** 9.00—Үглөөнэй гимнастика. 9.20—«Хилола» ансамблиин концерт. (Узбегэй ССР). 9.40—СССР-эй арадай артист, кинорежиссер А. М. Згуридиин фильмүүд. «Черная гора»— эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 11.10—Испан хэлэн. 11.40—Баримтата фильмүүд. 12.20—«Остров сокровищ»—3 серитэй уран һайханай фильм. 3-дахи сери. 18.50—«...16 хүрэтэр ба тэрээнһээ дээшэ наһатайшуулда». **Улаан-Удэ.** 19.35 — Соносхолнууд. 19.45—Концерт. 20.00—«Архидахагүй ябадалые ажабайдалай Ёно гурим болгохо». **Москва.** 20.45—«Амгалан нойрсогты, багашуул!» 21.00—СССР-эй Гостелерадиогой Ехэ симфоническа оркестрэй концерт. 22.00—Время. 22.35—Хубилган шэнэдхэлгын прожектор. 22.45—«Сделка»— уран һайханай фильм.

### САГАЙ УЛАРИЛ

МҮНӨӨДЭР республика доторнай сэлмэжэ, бүрхэжэ байха, зарим нютагуудта багахаар саһан орохо, һулахаар бордоһолхо. Баруун-хойноһоо секундын 9—14, зарим нютагуудта 20 метр хүсэтэйгөөр һалхилха. Хойто районуудта 2—7 градус хүйтэн, бусад нютагуудта 3 градус дулаанһаа 2 градус хүрэтэр хүйтэн байха.

Улаан-Удэдэ 0—2 градус дулаан байха.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:
индекс 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор —2-50-96, приемная —2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв секретарь —2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни —2-60-91, пропаганды —2-56-23, промышленности и строительства — —2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строительства и быта —2-69-58, культуры и школ —2-60-21, 2-57-63, информации —2-34-05, переводов —2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская —2-33-61, выпускающие —2-35-95, собственные корреспонденты: п. Баргузин — 91-1-44, п. Кырен — 91-7-18, Северобайкальск —35-73, п. Хоринск —55-6-99.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 45. Н-04485. Заказ № 75. Индекс